

בדין טלטול מחצר ישראל לחצר העכו"ם

(א) כתב החזו"א בסי' פ"ב סקי"ח וז"ל: "נראה דה"ה דמותר להוציא מחצר ישראל לחצר עכו"ם שבצידו כיון דלא חשיב דירה וגזירת חכמים נמי ליכא הכא כיון שלא דר עימו בחצר אחת" עכ"ל.

אמנם מצאנו דעות בראשונים ובפוסקים דלא כב' ההנחות בדברי החזו"א, והיינו דיתכן דדירת עכו"ם דירה מדינא לענין זה, ויתכן גם דגזירת חכמים שייכא נמי באופן זה.

(ב) דלא כהנחה הב' מצאנו במרדכי סו"פ הדר בשם הר"מ שמשמע בדבריו דאם יש ב' חצירות ופתח אחד ביניהם ובא' דר עכו"ם ובשני דרים ב' ישראלים – אסור להוציא מחצירם לחצירו של העכו"ם גזירה שמא ילמדו ממעשיו, וכן מבואר בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' ל"ט בכוונת ד' המרדכי, וכ"כ הבית מאיר סי' שפ"ג ס"ג וש"א שם, (וכן דקדק הבי"מ מדברי הראב"ד המובא בראשונים להלן ס"ה ע"ב ע"ש, וראייתו צ"ע). אמנם כתב הבית מאיר דמד' הרא"ש בתשובה (כלל כ"א סו"ס ד') מבואר דפליג ע"ז וס"ל דכה"ג לא חיישינן שילמדו ממעשיו כיון דלית ליה לעכו"ם ד"ר עליהם, וכן פסק השו"ע סי' שפ"ב ס"ג, ועי' בביה"ל שם שהחמיר לדינא כד' המרדכי במקום צירוף עוד ספק (כשכולם פתוחים למבוי אחד ויש שם ב' חצירות של ישראלים אוסרין זע"ז והעכו"ם אוסר שם עליהם), אכן באבה"ע כ' לחדש בכוונת השו"ע דכו"ע מודו כה"ג לאסור, ולא התירו הרא"ש והשו"ע אלא כשעירבו הישראלים בחצירם דאז נעשו ע"י העירוב כיחיד במקום עכו"ם [אולם באמת ברא"ש בתשובה מבואר לא כן, דפליג וס"ל דכה"ג ל"ח שילמדו ממעשיו, וכ"כ הט"ז שם וש"א¹]. וע"ע בב"ח סוס"י שפ"ב שכ' לחדש דהרא"ש נמי לא התיר אלא כשאין פתח או חלון למטה מי' ביניהם ורק בזה לא חיישינן שילמדו ממעשיו [אמנם לא משמע כן כלל בדברי הרא"ש, וכל האחרונים פליגי ע"ד הב"ח], ומאידך גיסא מצאנו בשו"ת חכם צבי סי' ו' ובעצי אלמוגים שם שכתבו לדון דאף המרדכי לא נתכוון לאסור בכה"ג שאינם פתוחים למבוי אחד [וצע"ט איך ביארו דברי המרדכי שמשמע להדיא בדבריו דאוסר כה"ג וכמש"כ כל האחרונים, וכן תמה הבי"מ].

(ג) ודלא כהנחה הא' מצאנו במאמר מרדכי סי' שצ"ה שהביא מכמה גדולי איטליה שכתבו בפשיטות דכל מה שצריך לגזירת חז"ל הוא רק להוציא לחצר המשותפת לישראל ולעכו"ם אך להוציא לחצר הפרטית של העכו"ם אסור מדינא, דלענין זה דירת העכו"ם שמה דירה, וע"ש במאמ"ר שדחאם מכל וכל, ועיקר ראייתו דלא כוותייהו הוא מדין השו"ע הנ"ל בסי' שפ"ב ס"ג דמפורש שמותר להוציא מחצר ישראל לחצר העכו"ם.

אמנם בעיקר חידושם, הנה בס"ד דהגמ' ס"ב ע"ב ברה"ע נראה דמבואר דמדינא דירת עכו"ם דירה לענין לאסור להוציא מביתו לחצר, ורק בחצר אין דירתו דירה לאסור על ישראל להוציא

¹ וכמו"כ ברא"ש בפרקין סי' ד' מפורש דע"י עירוב אינם נעשים כחד במקום עכו"ם [וכן ד' התוס' סג: ד"ה בטילין].

מביתו לחצר ע"ש², וביסוד החילוק בפשוטו צ"ל דבחצר תמיד הוי דיור קלוש טפי מהבית ולכך בעכו"ם לא חשיב דירה שם כלל [ולפ"ז מדוקדק היטב ל' הברייתא שם "חצירו של עכו"ם הרי הוא כדיר של בהמה], אמנם י"ל באופ"א דבאמת אין חילוק ביסודו בין דיור הבית לדיור החצר, אלא דבחצר שיש גם לישראל דיורים שם ובא ישראל להוציא מביתו שלו לחצר שיש לו ג"כ דיורים בה אלא שבאנו לאוסרו משום שרשות העכו"ם ג"כ מושלת בחצר, בזה אין העכו"ם אוסר מדינא [עי' פמ"ג סי' שס"ו מ"ז סק"א שחידש בד' הר"מ דבאמת מה"ט דבכל הוצאה מבית לחצר אין חילוק רשות גמורה כי למוציא יש ג"כ רשות בחצר – על כן עיקר האיסור לטלטל מבית לחצר הוא רק משום דחצר דמי לרה"ר ולא מהטעם שאסור להוציא מבית לבית, עש"ה]. וכיו"ב מבואר בחזו"א סי' פ"ב סקט"ז בד' רש"י דס"ל דדירה בלא בעלים אינה אוסרת רק בחצר אבל מביתו לחצר אסור לטלטל, וביאר החזו"א החילוק מצד דבחצר רשות המוציא נמי מושלת בה.

(ד) ויש להוסיף בזה, דהנה נתבאר שכן מבואר לפי הס"ד בסוגיא ס"ב ע"ב, אמנם בריטב"א פ"ה ע"א משמע דכ"ה נמי למסקנא דדירת עכו"ם בביתו הוי דירה מדינא, ועי' בשו"ת ב"ח החדשות קו"א סי' ד' שהביא ד' הריטב"א אולם הק' ע"ז ממשמעות הברייתא שם דראב"י פליג ע"ז, ובסי' הארכנו בישוב קושייתו, וכן נקט בעצי אלמוגים סי' שפ"ב ס"ק דדירת העכו"ם בביתו הוי דירה מדינא, ולמשנ"ת י"ל דה"נ בחצר כל שלא דר שם הישראל המוציא לחצירו, וכן נראה ביאור ד' הני גדולי איטליה וכמש"כ.

[אמנם יש לציין דמלבד שדבריהם נסתרים מד' השו"ע סי' שפ"ב ס"ג שהיא ד' הרא"ש בתשובה וכמשה"ק עליהם המאמ"ר, אף גם מהמרדכי בשם הר"מ בסו"פ הדר שהבאנו לעיל מבואר להדיא שלא כדבריהם, דבמרדכי מפורש שם דכל שאין פתח או חלון למטה מ' בין החצירות דאז ליכא למיחש שילמדו ממעשיו ובאים לטלטל מע"ג הכותל – בזה ודאי מותר, ולפ"ד גדולי איטליה הרי פשוט דאף בכה"ג אסור כיון שדירת העכו"ם דירה מדינא].

² ועי' בתורי"ד שם שכ' בס"ד "דדירת הגוי בחצר כדירה של בהמה הוא".

במח' המרדכי והרא"ש בדין טלטול מחצר ישראל לחצר העכו"ם

(א) בב"י סוס"י שפ"ב העמיד מח' בין המרדכי לרא"ש, דהמרדכי סו"פ הדר כתב בשם הר"מ דאם דרים במבוי ב' ישראלים וגוי ולא שכרו מהגוי אסור לטלטל מחצר ישראל לחצר הגוי דרך חלון שביניהם למעלה מ' או דרך הכותל, אבל אם אין חצר הגוי פתוח למבוי או לחצר ישראל כלל אלא דרך חלון למעלה מ' או דרך הכותל א"צ שכירות דכיון דלא שכיח דמשתמש ישראל בהדיה במבוי או בחצר ליכא למיחש שילמד ממעשיו ולא אסר. עכ"ד המרדכי. אבל הרא"ש בתשו' (כלל כ"א סוס"י ד') כ' שאין הגוי אוסר על הישראלים אלא כשיש לו ד"ר עליהם כגון ב' חצירות זו לפנים מזו אבל ב' חצירות זו אצל זו והחצר האחת של גוי אינו אוסר על בני חצר השנית כיון דלית ליה ד"ר עליהו.

וכתב הב"י דפליגי – דלד' הרא"ש הגם דאוסר העכו"ם עליהם לטלטל דרך מבוי – מ"מ מותר לטלטל דרך חלון שביניהם, אך לד' הר"מ כל שאוסר עליהם במבוי אוסר נמי לטלטל מזל"ז בפתח שבין החצירות.

אמנם העיר הבית מאיר סי' שפ"ב ס"ג דנראה פלוגתא נוספת בין המרדכי לרא"ש בגוונא שאינם פתוחים למבוי, דברא"ש כ' שדרך פתח שביניהם אינו אוסר כל דלי"ל ד"ר עליהם [והיינו כי בזה לא חיישינן שילמדו ממעשיו כמש"כ הט"ז שם סק"ה, וכן משמע בדברי הרא"ש], אך בדברי הר"מ משמע דכל שיש פתח ביניהם או חלון למטה מ' שכיח דמשתמשים יחד וילמדו ממעשיו ולכן אוסר עליהם העכו"ם לטלטל מזל"ז. [אמנם בחכ"צ סי' ו' חולק ע"ד הבי"מ, אך הבי"מ נתקשה בדבריו מכח משמעות דברי המרדכי, ועי' בעצי אלמוגים שם מש"כ בד' החכ"צ, וצ"ב³].

ומתבאר לפ"ז דהמרדכי חידש ב' חידושים נפרדים, חדא דכל ישראלים דרים עם העכו"ם במבוי דחיישינן שילמדו ממעשיו – אזי אין העכו"ם אוסר עליהם רק במקום שילמדו ממעשיו דהיינו במבוי, אלא אוסר עליהם אף בשאר הרשויות שלהם ושל, וכ"ה ל' המרדכי בסו"פ הדר: 'דכיון דישראלים אוסרים זע"ז דשכיחי דדיירי ואיכא למיחש שמא ילמוד ממעשיו של נכרי אסור לטלטל בכל ענין מרשות ישראל לרשות של נכרי אא"כ שוכר ישראל מנכרי כדי שיצא הישראל משם ולא ילמד ממעשיו, עכ"ל. ועוד חידש המרדכי דין אחר לגמרי – דדיוור עם העכו"ם לענין החשש שילמדו ממעשיו – אינו רק כשדרים עמו יחד בחצר או במבוי אלא גם כשיש פתח ביניהם למטה מ' דשכיח משתמשים עימו – בזה נמי העכו"ם אוסר עליהם⁴.

³ וע"ע בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' ל"ט שכ' להדיא בשם המרדכי כהבנת הבי"מ.

⁴ ומוזה מתיילד חילוק הדין בדברי המרדכי, דאם הם דרים עם הגוי במבוי אזי אסור לטלטל מחצר לחצר אף מע"ג הכותל, אך כשאינם דרים עימו במבוי – בעי' פתח בין החצירות כדי לאוסרם לטלטל מזל"ז – כיון שרק עי"ז ילמדו ממעשיו, ונראה דיש עוד נפ"מ בזה, דאם הם דרים עם הגוי במבוי – אזי אסור לטלטל מחצר העכו"ם לחצר הישראל אף אם באותה החצר דר שם ישראל יחידי – כל שעכ"פ במבוי יש עוד חצר של ישראל שפתוח אליו, אך אם אינם דרים עם העכו"ם במבוי – אזי פשוט שאין העכו"ם אוסר לטלטל מחצירו לחצר הישראל אא"כ יש שם ב' ישראלים אוסרין זע"ז. [וכן משמעות דברי המרדכי שם דכשאוסרין זע"ז במבוי במקום העכו"ם אזי אסור לטלטל מחצר העכו"ם אף לחצר של ישראל יחידי מביניהם].

(ב) מעתה יל"ד אם בהך גוונא שחידש המרדכי דכל שיש פתח בין החצירות חיישינן שילמדו ממעשיו ואוסר עליהם לטלטל מחצירים לחצירו – אם זהו ממש אותו דין ואותה תקנה כמו כשהעכו"ם דר עימם ממש בחצר או במבוי או לא. ונפ"מ אם חידושו הראשון של המרדכי יהא קיים בכה"ג, והיינו אם כשיש פתח למטה מ' בין החצירות ואסור לטלטל מזל"ז – שוב ייאסר נמי לטלטל בכל ענין מרשות העכו"ם לרשות ישראל או לא, וכגון לטלטל מבית ישראל לבית העכו"ם מע"ג הכותל, ולפז"ר מסברא אין מקום לחלק בזה.

אמנם מדברי הביה"ל סי' שפ"ב ס"ג ד"ה וא"צ – מתבאר שלמד מדברי הב"י לחלק בזה, דכשאינם דרים יחד במבוי אלא רק יש פתח בין החצירות, נהי דאסור להוציא מזל"ז דרך פתח זה ביניהם, אבל עכ"פ דרך שאר מקומות מותר לטלטל מזל"ז כל שאינו מטלטל דרך פתח או חלון למטה מ' שביניהם. [ומחודש בדבריו ביותר, דלא זו בלבד שמשאר רשויות העכו"ם והישראל אין איסור לטלטל מזל"ז – אלא אף בין אותם החצירות עצמם הפתוחות זל"ז ולמדין שם ממעשיו, מ"מ לא אסרו לטלטל אלא דרך הפתח עצמו ולא מע"ג הכותל]. וצ"ב הסברא בזה, דסו"ס הרי איכא כאן החשש שילמדו ממעשיו, ומאי שנא מהיכא שדרים עימו יחד בחצר או במבוי.⁵

(ג) ונראה לבאר בזה עפ"מ שחידש הגאון"י ס"ב ע"א (ד"ה והאי) דכל עיקר החשש שילמד ישראל ממעשיו דנכרי הוא רק ע"י שמשמש עימו בטלטול לחצר, וכל שאסור לו להשתמש עמו בטלטול לחצר – שוב לא חיישינן שילמד ממעשיו, והוסיף דמצד שימוש בחול עם העכו"ם לא חיישינן כלל שילמד ממעשיו כי כ"א טרוד בעניניו, ורק ע"י שימוש יחד בשבת יבא ללמוד ממעשיו וממילא ע"י שאסרוהו לטלטל מבית לחצר פקעה סיבת התקנה [ובזה בא לבאר הטעם דבלייתיה לעכו"ם בשבת לא חיישינן שילמד ממעשיו ולכן לא אסר, וקשה דסו"ס הרי בחול ובשאר השבתות איתיה וילמד ממעשיו ומה לי בחדא שבתא דליתיה, וע"ז תי' הגאון"י דאין טעם לאסור שימוש בחצר כשאין העכו"ם שם, ולא באו חז"ל לאסור אלא שימוש כשהעכו"ם נמצא שם – דבהאי שימוש יבא ללמוד ממעשיו, ע"ש].

והנה בישראל הדר עם הנכרי בחצר – דברי הגאון"י הם נגד כל דברי הראשונים שכתבו בטעם התקנה דע"י שיקשה בעיניו שא"א לו לטלטל יצא ישראל ולא ידור עם העכו"ם, אולם בהך דין שחידש המרדכי דאף ע"י פתח בין החצירות חיישינן שילמוד ממעשיו, בזה שפיר י"ל כדברי הגאון"י, דכאן כל החשש שחידש המרדכי דכה"ג ילמד ממעשיו הוא רק ע"י שמשמש עימו בטלטול דרך פתח זה, וכיון שאסרוהו חכמים לטלטל בשבת דרך פתח זה – שוב לא ילמד ממעשיו. [והא דלא נשאר החשש שילמד ממעשיו בשימוש שם בחול – אפ"ל כמש"כ הגאון"י דבחול כ"א טרוד בעניניו, אך בניד"ד י"ל באופ"א – דכל שאסרוהו בשבת יזכור ע"ז להיזהר מלהשתמש עימו אף בחול ולא יתעסק עימו בפתח זה כלל, אולם בנידון הגאון"י א"א לומר כן – דהרי א"א לאדם שלא ישתמש כלל בחצירו אף בחול, וז"פ].

ובאמת בפשוטו טעם הגאון"י מוכרח בדין המרדכי, דהרי הטעם המבואר בראשונים שיקשה בעיניו שא"א לו לטלטל ולכן יצא מלדור כאן – לא שייך לכאן בדין המרדכי, כי אין לו איסור

⁵ והנה ראיתי מי שביאר ד' המרדכי עפ"מ ש"כ רש"י סב. דשוויה רבנן לדירת העכו"ם דירה, ולפ"ז י"ל דממילא אסור לטלטל לרשותו בכל גוויי ולא שייך למיפלג בזה, אמנם בד' הביה"ל הנ"ל מבואר לא כן דיש גוויי דאף המרדכי מודה דאין העכו"ם אוסר, וכן יש עוד ראיות לגוויי דמודה בהו המרדכי כמשי"ת להלן א"ה. ובאמת גם בל' המרדכי מתבאר דמטעם שמא ילמד ממעשיו אסרו לטלטל בכל ענין, וכמו שהבאנו לעיל, ולא משום שבגדר התקנה תקנו דדירתו דירה ושוב לא חילקו בזה.

לטלטל אלא מחצירו לחצר העכו"ם, ומצד איסור זה לחוד לא מסתבר שיקשה בעיניו עד שיצא מלדור כאן, ובהכרח צ"ל דבזה הטעם הוא כדברי הגאון"י וכמשנ"ת.

וממילא מתבאר היטב חילוק הדינים בזה לפ"ד הביה"ל, דכשהישראל דר עם העכו"ם בחצר או במבוי אזי הרי אף אחר שנאסר לטלטל לחצר – מ"מ חיישינן שילמד ממעשיו [מחמת עצם הדיורים עם העכו"ם או מחמת השימוש בחול כמשנ"ת לעיל], ורק מועלת התקנה ע"י שיקשה בעיניו לדור שם כשאסור לו לטלטל בשבת, ולכן שפיר אסרוהו לטלטל מכל רשויות העכו"ם לרשותו כדי להקשות עליו מאד וכמו שנראה בדברי המרדכי (שהעתקנו לעיל בסוף או' א'), משא"כ כשאין הישראל דר עם העכו"ם אלא רק יש לו פתח בין חצירו לחצר העכו"ם – בזה מאחר שאסרוהו לטלטל דרך פתח זה שוב לא חיישינן שילמד ממעשיו וממילא אין טעם לאסור הטלטול בשאר המקומות שבין רשות העכו"ם לרשות הישראל⁶.

אמנם צע"ק, דלדברינו נמצא שיסוד חידוש דין המרדכי לאסור לטלטל מחצר לחצר כשיש פתח ביניהם – אינו כיסוד עיקר דינא דמתני' בישראל הדר עם העכו"ם בחצר, וא"כ צ"ע מנ"ל להר"מ להמציא דין שלא נזכר בגמ'. [גם עיקר חידוש הביה"ל שלמד כן מדברי הב"י – הנה בפשוטו אין מקור לזה מדברי הב"י, דרק חילק שלא אסרו אלא כשיש פתח או חלון למטה מי' ביניהם, אך כשיש חלון למטה מי' שפיר י"ל דאסרו הטלטול אף דרך חלון למעלה מי' או מע"ג הכותל]. וצ"ע.

(ד) **והנה** דנו הראשונים אם ב' הישראלים בחצר אחת מיקרו יחיד לגבי עכו"ם במבוי או לא, דד' הרא"ש סג: דמיקרו חד לגבי עכו"ם במבוי, וכן מבואר בתוס' עד: בשם ר"י, וכן פסק בשו"ע סי' שצ"א ס"ב, אמנם הב"י הביא שם ממהרי"ק בשורש מ"ח שכ' דהמרדכי חולק ע"ז לחד תירוצא, וכבר העיר בעצי אלמוגים שלא נמצא זה במרדכי שלפנינו וע"ש עוד מש"כ בזה, אמנם יש קצת לדייק בזה ממש"כ המרדכי בסי' תק"ט, וז"ל: "ופסק ר"י מכאן דאותם יהודים יחידים הדרים בכרכים המוקפים חומה... דאינם צריכים לשכור, ואפי' הם הרבה ישראלים בבית אחד שרי לטלטל בכל העיר כיון דליכא שני ישראלים בשני בתים אוסרין זע"ז עכ"ל. והנה דין זה הובא ג"כ בתוס' ורא"ש ס"ב:, וברא"ש שם כ' דאפי' אם הם דרים בשני בתים בחצר אחת ג"כ מותרים לטלטל בכל העיר ומהטעם הנ"ל דחצר אחת לגבי מבוי חשיבא כחד במקום עכו"ם, ומדלא כ' כן המרדכי משמע קצת דפליג ע"ז.

ונראה עוד להכריח בד' המרדכי דפליג בזה ע"ד הרא"ש, כי אפי' אם נימא דחצר מיקרי חד לגבי מבוי [כיון שאין אוסרין זע"ז במבוי כל' תוס' הרא"ש עד:], מ"מ הרי במקומם בחצר הם אוסרין זע"ז, וא"כ לכא' לא גרע זאת מחצר ישראל הפתוחה לחצר העכו"ם דהעכו"ם אוסר עליהם להוציא לחצירו לפ"ד המרדכי בשם הר"מ.

אכן אם רק מצד זה יחלוק המרדכי ע"ד הרא"ש, הרי שלפ"ד הביה"ל לא ייאסר כה"ג לטלטל מחצר הישראל לחצר העכו"ם אם אין פתח או חלון ביניהם פחות מי', ומשא"כ אם חולק ע"ד הרא"ש בעיקר הדין וס"ל דחצר מיקרי תרי לגבי מבוי, הרי שיהא אסור נמי לטלטל מחצר לחצר מע"ג הכותל לפ"ד המרדכי בשם הר"מ וכמשנ"ת.

⁶ אמנם אף לביאור זה אין הכרח לחדש לגמרי כד' הביה"ל דאף בין חצר הישראל לחצר העכו"ם אין איסור טלטול שלא דרך הפתח שלמטה מי', די"ל דסו"ס אחר שפתוחים זל"ז יבא לטלטל מע"ג הכותל ולא הועילו חכמים בתקנתם, ועו"ל דבאותה חצר עצמה לא פלוג רבנן ואסור לטלטל בכל גווני מחצר הישראל לחצר העכו"ם.

ואם כנים אנו בזה, הרי שהרא"ש ודעימיה דס"ל דחצר מיקרי יחיד לגבי עכו"ם במבוי ואינו אוסר עליהם לטלטל במבוי – מוכח מזה דפליגי גם ע"ד המרדכי בהא דס"ל דעכו"ם אוסר דרך פתח בין ב' חצירות, והדברים מתאימים מאד דהרא"ש לשיטתו קאי, ומה"ט חולק הרא"ש בתשובה ע"ד המרדכי וכמש"כ הבי"מ, וכן נפסק בשו"ע סי' שפ"ב ס"ג, וזו סתירה לד' הב"ח בסוס"י שפ"ב שנקט דאף הרא"ש אינו חולק ע"ד המרדכי ולא התיר לטלטל מחצר הישראל לחצר העכו"ם אלא כשאין פתח או חלון ביניהם למטה מי, ועי'.

(ה) והנה יל"ע עוד בד' המרדכי דס"ל דעכו"ם אוסר על ישראלים הדרים בחצר אחרת ויש להם פתח לחצירו למטה מי, דלכא' הרי כיון שאינו אוסר עליהם לטלטל בחצירים שלהם מבתיים לחצר כיון שאינו דר שם (אלא רק אוסר עליהם לטלטל לחצירו), א"כ הרי יכולים לערב יחד, וא"כ מ"ט לא נימא שיהיו כחד ע"י עירוב במקום עכו"ם כדמצינו כיו"ב בגמ' סג: לענין ביטול דנעשים עי"ז כחד במקום עכו"ם ע"ש.

אכן באמת נח' הראשונים בדין עירוב אם נעשים עי"ז כחד במקום עכו"ם, דד' תוס' והרא"ש סג: דבעירוב ל"ה כחד במקום עכו"ם ושאינו עירוב מביטול, אך בד' הר"מ פ"ב הל"י נראה דמעיקר הדין ע"י עירוב חשיבי כחד במקום עכו"ם אלא דתקנו חז"ל שלא יחול עירוב במקום עכו"ם ע"ש, [וכ"נ לבאר בד' הרמב"ן במלחמות שלהי פרקין כמש"כ בסי'], וכ"כ בחי' אבה"ע עד:, וע"ש שכ' דלפ"ז אם עירבו הישראלים דרך פתחים שביניהם בבתיים הרי חל העירוב ביניהם, ושוב מעיקר הדין דינם כחד במקום עכו"ם בחצר [ודלא כמש"כ תוס' ורא"ש סג: דאף כשעירבו דרך פתחיהם ל"מ להו מהטעם הנ"ל דעירוב ל"ה כחד במקום עכו"ם], אך מ"מ ביאר האבה"ע בד' הר"מ בפ"י הסוגיא עד: דרב תיקן שם שלא יועיל העירוב כה"ג, [אולם רש"י ותוס' וש"ר פירשו שם הסוגיא באופ"א].

ולכא' צ"ל דד' המרדכי הוא כד' תוס' ורא"ש דעירוב ל"ה כחד במקום עכו"ם. [אמנם ביטול לכא' יועיל כמב' בגמ' סג: דנעשים עי"ז כחד במקום עכו"ם, ויוכל מקבל הביטול לטלטל עי"ז לרשות העכו"ם, ואמנם ד' רבא שם דל"מ ביטול במקום עכו"ם משום "דא"כ בטלת תורת עירוב", אך כאן לכא' ל"ש זאת כיון שיכולים לערב במקומם].

וכ"כ באבה"ע סי' שפ"ב ס"ג, והוסיף די"ל שהמרדכי בזה לשיטתו, לפמש"כ המהרי"ק דס"ל למרדכי לחד תירוצא דחצר לא מיקרי חד לגבי עכו"ם במבוי, וקשה עליה דנהי דמצד דיורי החצר במבוי ס"ל דחשיבי כתרי, מ"מ הרי כיון שיכולים לערב במקומם בחצר – דשם אין העכו"ם דר לעכב את עירובן, א"כ ליהוו עי"ז כחד במקום עכו"ם, ומוכרח שוב דס"ל דאין נעשים כחד ע"י עירוב.

(ו) ונראה עוד מקום שמצאנו דהמרדכי לשיטתו בזה, דהנה המרדכי בר"פ הדר העתיק את הרישא דברייתא בדס"ב ע"א דעכו"ם במקום ישראל אחד בדליתיה אינו אוסר על הישראל אבל הישראל אוסר על ביתו דעכו"ם, ובב"י סוס"י שפ"ב הביאו ותמה עליו מאד שהרי דין זה נשנה לפ"ד ר"מ, אך לדידן דקיי"ל כראב"י אין שום איסור בדירת עכו"ם אלא במקום שני ישראלים.

ובחי' אבה"ע שם ועוד אחרונים כתבו בד' המרדכי דכוונתו ללמוד מזה לדידן דעכו"ם במקום ב' ישראלים בדליתיה אינו אוסר עליהם אך הם אוסרים על ביתו, אך בשו"ת פנים מאירות ח"ג סי' א' כתב דאין לומר כן ושפיר תמה הבי"מ, שהרי כיון שאין העכו"ם אוסר עליהם בחצר הרי הם יכולים לערב ביניהם וממילא נעשו כחד במקום עכו"ם ושוב אינם אוסרים על ביתו של העכו"ם, ע"ש, אכן נראה פשוט בד' המרדכי דאיהו לשיטתיה בזה דע"י עירוב אינם נעשים כחד במקום עכו"ם ושפיר אוסרים על ביתו של העכו"ם.

בפלוגתת הרמ"א וחכם צבי אם שכירות החצר מתרת גם את הבית

בסוגיא דריש פרקין אם בליתיה נאסר בית העכו"ם

(א) כתב הרמ"א בסי' שצ"א דשכירות משר העיר שיש לו רשות רק במבואות אינה מועילה אלא לטלטל במבואות אך להוציא מבית הגוי לחצר אסור, אך בשו"ת חכם צבי סי' ו' פליג וכתב דכיון ששכרו את רשות העכו"ם בחצר הרי תו ליכא ב' ישראלים עם העכו"ם בחצר ושוב אין דירתו דירה ואינו אוסר עליהם בביתו כלל, (דהלא בבית אינם דרים עמו כלל אלא רק בחצר).

(ב) ולכאור' ד' החכ"צ תמוהה מסוגיא ערוכה ס"ב ע"ב דמפרשין שם לברייתא דבליתיה לעכו"ם ביתו נאסר להוציא ממנו לחצר אך איננו אוסר בחצר להוציא מבית הישראל לחצר, ומבואר שם בגמ' דקאי כמ"ד דירה בלא בעלים לא שמה דירה ועל כן אינו אוסר מדינא, אלא דבישראל שאוסר מדינא גזור ליתיה אטו איתיה אך בעכו"ם שאוסר רק מכה הגזירה שמא ילמדו ממעשיו כי איתיה אסר כי ליתיה לא אסר (והיינו דלא גזור בזה ליתיה אטו איתיה).

ותמוה דמאי שנא ליתיה משכירות, דבשניהם לית ליה דיורים בחצר ואעפ"כ אוסר בבית, ולכאור' הביאור דכיון דסו"ס ילמדו ממעשיו לא אכפת לן אם יש לו דירה בחצר או לא לענין לשוויי לדירתו דירה, אלא דבחצר אינו אוסר כי אע"פ שדירתו דירה מ"מ בליתיה אף בישראל לא אסר מדינא, אך בבית שפיר נאסר, דגם בישראל כה"ג נאסר בביתו וכמש"כ האבה"ע בחידושו שם ובחזו"א סי' פ"ב ס"ק ט"ו ועוד, וכן מבואר מהריטב"א פה. ור"פ שם ומרדכי ר"פ כיצד משתתפין שהוכיחו מסוגיין כד' רש"י שבדירה בלא בעלים רק בחצר אינו אוסר אבל בבית שפיר נאסר. וא"כ קשה דלכאור' ה"נ בשכירות נהי דבחצר אינו אוסר כי שכרו ממנו וכדמהני בישראל ביטול (או שכירות להשיטות דמהני בישראל), אך מ"מ בבית מיהא שיאסור כשלא שכרו ממנו את הבית וכדקיי"ל בביטול דהמבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל ואסור להוציא מבית לחצר, וצ"ע.

(ג) ונראה ליישב בכמה דרכים, ונתחיל בב' דרכים שענינם לבאר דכל מה דמבואר שם בסוגיא דבליתיה נאסר בבית הוא רק לפ"ד ר"מ דס"ל דעכו"ם אוסר בישראל אחד ואליביה קאי שם הך דין בברייתא, אך לפ"ד ראב"י דעכו"ם אוסר רק בב' ישראלים – י"ל דחולק בדין זה וס"ל דבליתיה גם בבית לא נאסר וה"נ בשכירות לפ"ד החכ"צ.⁷

⁷ אמנם באו"ז כתב דמדור"מ נשמע לראב"י דבליתיה במקום ב' ישראלים אין העכו"ם אוסר, אך כמדו' אין מפורש שם להיפך אם בית העכו"ם נאסר, ולדברינו י"ל דלד' ראב"י בליתיה אינו נאסר כלל.

ואגב, הנה ברש"ש כתב מסבא כד' האו"ז ולכן העיר דבפשוטו ראב"י בברייתא דקאמר שאין עכו"ם אוסר עד שיהיו ב' ישראלים אוסרין וע"ז קאי על דברי ר"מ מקודם דבמקום ישראל אחד עכו"ם נאסר ולא אוסר, וע"ז אמר ראב"י דלעולם אינו אוסר ולא נאסר עד שיהיו שני ישראלים אוסרין וע"ז וכן משמע ברש"י ע"ש, והק' הרש"ש דאחר שהגמ' העמידה את הברייתא בליתיה הרי משמע דלראב"י בליתיה במקום ב' ישראלים אוסר נמי עליהם וזה דלא כהאו"ז, כי ל' ראב"י 'לעולם אינו אוסר' וכו' משמעו דהעכו"ם אוסר על הישראלים.

(ד) ומצאתי שכבר עמד בחידוש זה בשו"ת פנים מאירות ח"ג סי' א', דהנה המרדכי ר"פ הדר העתיק ד' ר"מ בברייתא וביאר כהגמ' דעכו"ם בליתיה אינו אוסר על הישראל שדר עמו אך נאסר, ובב"י תמה מאוד איך העתיק זאת להלכה, והלא קיי"ל כראב"י ואיך העתיק דין המבואר בברייתא ובגמ' אליבא דר"מ. ובכמה אחרונים תמחו ע"ד הב"י מה ק"ל, והא מדר"מ נשמע לראב"י במקום ב' ישראלים דבליתיה לעכו"ם אינו אוסר אך נאסר ולכן העתיק המרדכי את דינו דר"מ כדי שנלמד מזה לדין במקום ב' ישראלים. [וכמש"כ באו"ז הג"ל בהערה 7 דמד"מ נשמע לראב"י עכ"פ לענין הא דבליתיה אינו אוסר על הישראלים]. וע"ז כ' הפמ"א לחדש כדברינו דבאמת ראב"י פליג ע"ד ר"מ וס"ל דבליתיה לעכו"ם ה"ה דאינו נאסר העכו"ם, וממילא א"א לומר דהמרדכי העתיק ד' ר"מ כדי שנשמע מזה לדין כראב"י ולכן שפיר תמה הב"י ע"ד המרדכי. [וע"ש בסוף דבריו שכתב ליישב ד' המרדכי].⁸

וביארור הדבר לומר דראב"י פליג ע"ד ר"מ בדין ליתיה אם נאסר י"ל בב' דרכים; דרך האחת כתב הפמ"א, והוא עפ"מ שביאר האבה"ע בסי' שפ"ג ס"ב ובחי' עד: דב' ישראלים שעירבו חשיבי

ומכאן קושיא זו הסיק הרש"ש דראב"י לא קאי על עיקר דברי ר"מ אלא אדיוקא דידיה דרק בליתיה לא אסר העכו"ם על הישראל אבל באיתיה אסר, וע"ז פליג ראב"י דבאיתיה נמי לא אסר אלא במקום ב' ישראלים, ולפי"ז נמצא דראב"י קאי באיתיה ור"מ קאי בליתיה, אכן זהו דוחק טובא לבאר דראב"י קאי אדיוקא במה שר"מ לא קאמר כלל בברייתא והוא רק אוקמיתא בגמ' (אך באמת כצ"ל בד' כמה ראשונים שמתבאר בשיטתם דלר"מ בברייתא העכו"ם נאסר לא מחמת התקנה שילמדו ממעשיו ועשו את דירתו דירה אלא גם בל"ו, או כי ביתו הוי דירה מדינא ורק חצירו ל"ה דירה, וכ"מ בריטב"א פה. ע"ש, וכ"כ בעצ"א ועוד, או משום דמיירי שיש שם אורח והוא הנאסר וכ"מ בתרוה"ד סי' ע"ו בד' המרדכי, וכבר עמד ע"ז בשו"ת ב"ח החדשות קו"א סי' ד' דקשה טובא על צדדים הללו, דא"כ בהכרח לא פליג ראב"י כלל על דין זה, וא"כ כלפי מה אמר ראב"י לעולם אינו אוסר וכו' – והרי בדברי ר"מ בברייתא לא מבואר כלל בהיפך מזה, ובע"כ צ"ל כדוחקא דהרש"ש דקאי אדיוקא דבאיתיה לפ"ד ר"מ אסר עכו"ם בחד, וצ"ע).

ולכאנ"י יש לפרש כמש"כ הרש"ש דראב"י קאי באיתיה, אבל שפיר קאי אדברי ר"מ דעכו"ם נאסר בליתיה במקום חד ישראל וע"ז קאמר ראב"י ד'לעולם' – בין איתיה ובין ליתיה (כמש"כ הרש"ש גופיה לפרש כן האי לישנא ד'לעולם'), אינו אוסר עד שיהיו ב' ישראלים אוסרין זע"ז – וגם שם רק באיתיה אוסר העכו"ם על הישראלים ובליתיה עכ"פ נאסר, ועי'.

ויש להעיר עוד דלולי ד' האו"ז היה מקום ליישב בשופי דבאמת ראב"י פליג ע"ד ר"מ ואוסר במקום ב' ישראלים אף בליתיה, והוא לפמש"כ באבה"ע סי' שפ"ג ס"ב ובחי' לקמן עד: בד' הר"מ בביאור דברי הגמ' סב. ואמור רבנן אין עירוב מועיל במקום עכו"ם, דהמכוון בזה הוא שתקנו תקנה שלא יחול שום עירוב במקום עכו"ם, וע"ש שהאבה"ע העלה מזה חידוש מופלג דגם עכו"ם שדר לבדו בלא ישראלים חל עליה התקנה שאין עירוב חל במקום עכו"ם וכגון אם ב' חצירות של ישראלים פתוחות אליו ואין לו ד"ר עליהם ואינו אוסר עליהם כמש"כ בשו"ע סי' שפ"ב ס"ג – אך רוצים הישראלים לערב דרכו, ובב"י כ' דמהני, אך האבה"ע כ' להנ"ל דחל התקנה שלעולם ל"ש לערב במקום העכו"ם ואי"ז תלוי אם יש חשש שילמדו ממעשיו או לא.

ועפ"ז י"ל דה"נ בעכו"ם דליתיה אע"פ שליתיה לא חשיב דיורין לאסור למ"ד דירה בלא בעלים ל"ש דירה, מ"מ י"ל דעדיין חשוב עירוב במקום עכו"ם ולא מהני וממילא אמנם אין העכו"ם אוסר עליהם אבל הישראלים עצמם אוסרין זע"ז ול"מ בהו עירוב, וכ"ז לפ"ד ראב"י, אך לפ"ד ר"מ שעכו"ם אוסר בחד לא ס"ל דתקנו חז"ל הך תקנה דאין עירוב מועיל במקום עכו"ם, כי סיבת התקנה כתב האבה"ע בפירוש דברי הגמ' היא כדי שלא יערבו ביניהם וייעשו כחד ע"י העירוב ושוב לא יאסור עליהם העכו"ם לפ"ד ראב"י דבעי' שני ישראלים אוסרין זע"ז אך לפ"ד ר"מ שעכו"ם אוסר בחד אי"ז שייך. [ובלא"ה אפי' אם נימא דר"מ מודה להך תקנה מ"מ סו"ס בברייתא דקאי בחד שפיר לא נאסר כי מי יאסרנו ומשא"כ ראב"י דקאי בתרי שהם עצמם אוסרין זע"ז וכמשנ"ת].

ולפ"ז יתיישב היטב דיש לפרש ד' ראב"י דקאי נמי בליתיה כר"מ ואפ"ה העכו"ם אוסר על הישראלים והיינו מהטעם שנתבאר דמקלקל עירובם מחמת התקנה הנ"ל. אכן כ"ז דלא כהאו"ז וכנ"ל, אולם י"ל דאי"ז סתירה לד' האבה"ע, די"ל דליתיה גרע ולא חלה התקנה על עכו"ם דליתיה, ועי'.

⁸ והנה לפמשנ"ת בהערה הקודמת דרך הפוכה לומר דלראב"י בליתיה ג"כ אוסר העכו"ם על הישראלים ע"י שמקלקל עירובן – לפ"ז נמי מתיישבת ד' הב"י דמה"ט ל"ש לומר דהמרדכי העתיק ד' ר"מ כדי שנשמע מזה לדין כראב"י, ודו"ק.

כחד במקום עכו"ם ואינו אוסר עליהם לפ"ד ראב"י דבעי' ב' ישראלים אוסרין זע"ז, [כן ביאר האבה"ע בד' הר"מ, אבל בתוס' ורא"ש סג: מפורש לא כן דעירוב לא משוי להו כחד לענין דין של שנים במקום עכו"ם, ע"ש]. ולפ"ז מבואר היטב, דהגם דאה"נ ביסוד הדין עכו"ם בליתיה שפיר נאסר, וכמש"כ לעיל עפ"ד רש"י בדדירה בלא בעלים מ"מ בביתו נאסר וא"כ ה"ה בעכו"ם, אך לפ"ד ראב"י הרי כיון שאין העכו"ם אוסר עליהם בחצר שפיר מצו לערב שם ומאחר שעירבו הרי נעשו כחד במקום עכו"ם ושוב הדר דינו דאין דירתו דירה כלל אף בבית וממילא אינו נאסר, ומשא"כ לפ"ד ר"מ דהגם דאינו אוסר בחצר כדין ישראל בליתיה מעיקר הדין דאין דירתו דירה בחצר – מ"מ כיון שדר עם ישראל בחצר וילמד ממעשיו – הרי גזרו חז"ל דדירתו דירה וממילא נאסר בבית כדין ישראל בליתיה דבבית דירתו דירה, [ומחודש בזה דבליתיה לעכו"ם הגם דבחצר אין דירתו דירה מ"מ חשיב שדר עם הישראל וגזרי' שילמד ממעשיו, וכ"מ בחזו"א פ"ב ט"ו, והביאור בזה בפשוטו דסו"ס הרי בחול יחזור וילמד ממעשיו והרי הגזירה קיימת, אמנם ד' הגאון"י ועצ"א ועוד לא כן, אך אכמ"ל].

וממילא מתיישבת היטב ד' החכ"צ דה"נ בשכרו מן העכו"ם בחצר ושוב אינו אוסר עליהם שם – הרי מצו לערב ביניהם, וכיון שעירבו נעשו כחד במקום עכו"ם ושוב הדר דינו דאין דירתו דירה ולא נאסר גם ביתו, ושאינו מהמבואר בסוגיין לפ"ד ר"מ דאוסר העכו"ם גם בחד ישראל ודירתו דירה.

ונראה דיש מקום לומר אף בד' הרמ"א דלא פליג ביסוה"ד דעירוב משוי להו כחד במקום עכו"ם והדר דינו דאין דירתו דירה, אלא דס"ל דשאני שכירות דכיון שזהו דין התיקון שתקנו חז"ל לסלק את העכו"ם – אזי בגדר אם יש חד או תרי במקום עכו"ם – אין אנו דנים אלא לפי המצב קודם השכירות, וכיון שקודם השכירות לא הו"מ לערב והו"ל תרי הרי חיילא הגזירה ודירתו דירה ולא אכפת לן תו בשכירותו, ומשא"כ בליתיה שמעיקר הדין אינו אוסר בחצר ומהני עירוביהו – ובזה לא חיילא כלל התקנה של הגזירה לשוויי לדירתו דירה, ודו"ק.

[ומצאתי בגאון"י ושפ"א סה: אשר נראה שלמדו כהך סברא לענין עיקר הא דעירוב משוי להו כחד, וביארו דדין חד ותרי נידון קודם התיקון של עירוב, אמנם בתוס' סג: ועוד מפורש שלא כדבריהם לגבי עירוב, אך מ"מ לגבי שכירות שזהו דין התיקון האמור על דירת העכו"ם – בזה שפיר י"ל כן בד' הרמ"א וכמשנ"ת].

(ה) אמנם באמת קשה לכוון כדברי הפמ"א בד' החכ"צ שלא הזכיר בדבריו דמהני השכירות רק מכח דמערבים בחצר ונעשו כחד⁹, ויש לדון לבאר באופ"א מ"ט פליג ראב"י ע"ד ר"מ בדין ליתיה אם נאסר בביתו או לא, דבאמת י"ל בטעמיה דהחכ"צ דכל דלית ליה לעכו"ם דיורים עם הישראלים בחצר לא חשיב שהעכו"ם דר עם הישראלים כדי שיחול על דירתו התקנה דרבנן דליהוי דירתו דירה (ואע"פ שבפועל עדיין איכא למיחש שילמדו ממעשיו, מ"מ לא פלוג בזה – דגדר התקנה היתה כל שעכו"ם דר עם הישראל בדיוורין האוסרים, וכן נראה דמבואר בביה"ג סי' שפ"ג ס"ב עש"ה, והוכיח זאת מדין דריסת רגל דעכו"ם בחצר הישראל בעכו"ם הדר בחצר הפנימית וישראלים בחיצונה – דבגמ' סה: תלו לה בדין ד"ר דישאל פנימי אם אוסרת בחיצונה, ומבואר שגדר דיורי עכו"ם עם ישראל הוי דיורים כאלו שבישראל הם אוסרים, ודו"ק). ואשר על כן בין ע"י שכירות ובין בליתיה לעכו"ם למ"ד דירה בלא בעלים לא שמה דירה – לא חשוב שהעכו"ם דר עם הישראלים בחצר ולא חיילא כלל

⁹ שו"ר בישועות יעקב שם שהבין כן ד' זקינו החכ"צ דטעמו הוא משום דנעשו כחד ע"י העירוב.

התקנה שעכו"ם דירתו דירה לאסור, וממילא דה"ה שאין איסור להוציא מביתו לחצר, כיון שאיסור זה הוא תולדה מהגזירה שתקנו דדירתו דירה לאסור מכח שדר עם ישראלים בחצר¹⁰.

אלא דטעמיה דר"מ דקאסר אבית העכו"ם בדליתיה אינו משום שהעכו"ם דר עם הישראל בחצר אלא מטעם אחר, די"ל שלפ"ד ר"מ דלעולם עכו"ם אוסר במקום ישראל אחד – ממילא גדרו דלעולם דירתו דירה לאסור הטלטול מרשותו לרשות הישראל, ולכן אף בגווי דאין העכו"ם דר עם הישראלים ולא ילמדו ממעשיו מ"מ לא פלוג ולעולם עכו"ם אוסר להוציא מרשותו לרשות הישראל ורק בחצר של גויים אין איסור להוציא לחצר כמבואר ברישא דברייא דסוגיין, אך לטלטל לרשות ישראל לעולם אסור (אלא דבלייתיה אינו אוסר בחצר מהל' דיוורין כישראל כיון דדירה בלא בעלים לא שמה דירה ורק דבישראל גזרו ליתיה אטו איתיה ובעכו"ם לא גזרו, אך ביסוה"ד אף בלייתיה שוויה לדירתו דירה כדי לאסור על הישראל, ולפיכך בביתו דבישראל כה"ג אוסר מדינא אף בלייתיה לפ"ד רש"י בדין דירה בלא בעלים, וכמו שהבאנו לעיל מד' האבה"ע וחזו"א וכן מד' הראשונים פה. בשי' רש"י – דמה"ט חלוק בסוגיין האיסור הוצאה מבית העכו"ם לחצר לאיסור מחצר לבתי הישראלים, לכן נאסר ביתו אף בלייתיה).

וכ"ז לפ"ד ר"מ, אך לד' ראב"י שגדרו דרך במקום ב' ישראלים אוסר העכו"ם ממילא הוכרחו לתקן דרך במקום שדר בחצר עם ב' ישראלים אוסר (דא"א לתקן שלעולם קאסר על ב' ישראלים, דהרי הנידון הוא להוציא מבית כל ישראל בפנ"ע לחצר והרי בביתו הוא יחיד), וממילא לפ"ד ראב"י י"ל דכל היכא דלי"ל דין דיוורין בחצר וכגון בלייתיה או ע"י שכירות – שוב ל"ה דירתו דירה ואינו אוסר כלל, ואת"ש היטב.

(ו) ועפמשנ"ת נראה ליישב קושיית הב"ח בשו"ת החדשות קו"א סי' ד' שהק' מ"ט בלייתיה נאסר העכו"ם בביתו, והרי כיון דליתיה לא חיישינן שילמד ממעשיו ותו לא נאסר כלל. ותי' דבע"כ צ"ל דלא פלוג רבנן בין ליתיה לאיתיה לענין הך גזירה, וע"ש עוד. אמנם לפמשנ"ת את"ש דלד' ר"מ כלל לא גדרו חז"ל דדין דיורי העכו"ם לאסור תלויים בהא דדייר בהדי ישראל וילמוד ממעשיו אלא לעולם דירת העכו"ם דירה לאסור על רשותו דישראל.

והנה הב"י בסוס"י שפ"ב הביא מח' המרדכי והרא"ש אם כשדרים ב' ישראלים בחצר אחת ועכו"ם בחצר אחרת ויש פתח מזל"ז – אם מותר להוציא מחצר הישראלים לחצר העכו"ם, וע"ש שביאר דנחלקו אם חיישינן שילמדו ממעשיו בכה"ג. אכן לפמשנ"ת נראה דכל פלוגתא אינה אלא לפ"ד ראב"י וכדקיי"ל כוותיה, אך לד' ר"מ לכו"ע אסור – כי לעולם דירת העכו"ם דירה לאסור הטלטול מרשות ישראל לרשות העכו"ם, אשר מה"ט אסור מבית העכו"ם לחצר אף בדליתיה או ששכרו ממנו רשותו בחצר – דאז דמי ממש לנידון דהמרדכי והרא"ש דהו כב' חצירות הפתוחות זל"ז¹¹.

¹⁰ ועי' בגאוו"י בסוגיין שמבואר מדבריו דלא זו בלבד שגדר התקנה דאסור להוציא מביתו לחצר זהו רק מאחר שדר עם ישראלים בחצר ושוויה לדירתו דירה בבית – אלא גם בעיקר טעמייהו דחז"ל לאסור כדי שהישראל לא ידור עם העכו"ם, גם ד"ו איננו סיבה אלא לאסור את הישראל לטלטל מביתו לחצר שזוהו צורך הישראל ובהעדר היתר לזה יעקור הישראל משם, אך לאסור הטלטול מבית העכו"ם לחצר אין לזה הך טעם, דאין לו לישראל נפ"מ אם מותר או אסור לו לטלטל מבית העכו"ם לחצר, וכל מה שאסרו מבית העכו"ם לחצר הוא בתולדה דמאחר דשויה לדירת העכו"ם דירה כדי שיאסור על הישראל להוציא מביתו לחצר – ממילא ה"נ מתיילד מזה דנאסר אף הטלטול מבית העכו"ם לחצר כיון דמכח תקנ"ח דירתו דירה.

¹¹ ובאמת יש קצת משמעות ברש"י סב. ד"ה חצירו וכו' דמחצר הישראל לחצר העכו"ם אסור אף כשאין שום ישראל בחצר העכו"ם, אך בדברי התוס' שם ד"ה חצירו קצת משמע להיתר, ועי'.

(ז) ונראה להוסיף עוד בביאור הדברים במשנ"ת בד' ר"מ דגדר התקנה היא דעכו"ם לעולם אוסר על רשותו דישראל, דהנה ברש"י סב. בד"ה חצירו של עכו"ם כ' דרשות עכו"ם אינה חלוקה להיחשב רשות כל אחד ואחד לבדו דדירת עכו"ם לא שמה דירה, וישראל שאינו דר עימהן שנכנס לאחד מן הבתים בשבת מותר להוציא מבתים לחצר ולא חשיב מוציא מרשות המיוחדת לעכו"ם זה לרשות שהיא לכולן, עכ"ד. וצ"ב מ"ט האריך לפרש דמשמעות הדין היא רק דאין רשות העכו"ם חלוקה משל חבירו, ולכא' בפשטות הול"ל דלא הוי דירה כלל ולי"ל דיורים והו"ל כדירה בלא בעלים. ומשמעות הדברים בל' רש"י (וכ"ה ברש"י שם בסוה"ע ע"ש) דס"ל דודאי דיורי עכו"ם הוו דיורים ול"ה כדירה בלא בעלים, אלא דאין חשיבות לדירתו לעשות חילוקי דיורים דלזה בעינן ב' דיורים עם חילוק בעלים ודירת עכו"ם אין לה חשיבות לעשות חילוק בעלים לענין איסור זה. [ויש בזה נפ"מ שלענין דינים אחרים התלויים בדירה שפיר י"ל דדירת עכו"ם שמה דירה, ועי' לקמן עה. לענין דין בתים וחצירות פתוחים לתוכו להתיר מבוי בלחי וקורה, וע"ש ברש"י ברה"ע שכ' דלענין זה דירתו דירה, ולמשנ"ת מובן מאד דרק חילוק דיורים לא קעביד אך לענין בתים וחצירות פתוחים לתוכו שפיר חשיב דירה, אמנם בתוס' שם מבואר באופ"א דתלוי בקולא וחומרא ע"ש, ועי' שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' כ"ד לענין כמה דינים שדן דלגביהם דירת עכו"ם מדינא שמה דירה, ואכמ"ל עוב"ז].

ונמצא לפ"ז דכשאמרו חכמים דדירת עכו"ם שמה דירה מתקנ"ח היינו שתקנו דאף לדירת עכו"ם יש את החשיבות לעשות חילוק דיורין. ולפ"ז נראה דבזה יש מקום לחלק בין טלטול מרשות עכו"ם לרשות עכו"ם לבין טלטול מרשות עכו"ם לרשות ישראל, דהרי החילוק דיורין נוצר מב' הרשויות שניהם חלוקים זמ"ז, וממילא י"ל שתקנו חכמים דהגם דמדינא בעינן שב' הרשויות יהא להם את החשיבות של חילוק דיורין – מ"מ מתקנ"ח סגי שאחת מהן היא דירת ישראל העושה חילוק דיורין ומהני אף אם הרשות השנית היא של עכו"ם שאין בה החשיבות של חילוק דיורין, אך בב' רשויות של עכו"ם עדיין מותר לטלטל מזל"ז כי אין שם שום דיור העושה חילוק דיורין, ובזה מתבאר ד' ר"מ דלעולם עכו"ם קאסר ארשות ישראל ולא ארשות עכו"ם – דאי"ז חילוק גרידא דבזה תקנו ובזה לא תקנו שדירת העכו"ם שמה דירה – דא"כ הו"ל לחלק טפי ולתקן רק במקום דאיכא למיחש שילמדו ממעשיו, אלא דתקנו חלוקה בגדר התקנה שסגי ברשות ישראל מצד אחד לעשות חילוק דיורין לרשותו של עכו"ם. ודו"ק.

[ולפ"ז מדוקדק היטב, דבתוספתא שהיא היא הברייתא המובאת בסוגיין – הגי' היא דאם יש שם ישראל אחד אוסר מפני שהיא כחצירו, וכן מבואר ברש"י סב: ד"ה דאתי ובע"א ד"ה ואם דגרס כן (ודלא כגאוי" בפירושו מרא דמתניתא על התוספתא שמחקו), ועי' בחזו"א שתמה (וכ"ה בגאוי") דלא זהו עיקר הטעם – אלא הטעם הוא דאם יש שם ישראל אחד חיישי' שילמד ממעשיו ולכן אוסר, אכן לפמשנ"ת הרי כיון שלעולם גדרו דעכו"ם אוסר על רשותו דישראל אף אם ליכא למיחש שילמד ממעשיו – ממילא על כן עיקר הטעם שהוצרכה התוספתא לפרש הוא דהוי החצר רשותו של ישראל ולכן אוסר להוציא מבית העכו"ם לחצר ומשא"כ מהחצר לבית הישראל שמותר כי אין החצר כרשותו של העכו"ם בדליתיה].

(ח) והנה לפ"ז נמצא חידוש דין לאידך גיסא דבחצר של עכו"ם הדר עם ישראלים – אע"פ שאסור להוציא מביתו לחצר, אך מ"מ אם יש שם ב' עכו"ם – יהא מותר להוציא מבית אחד לבית חבירו דרך חלון או פתח שביניהם כי לעולם לא נאסר להוציא מרשות עכו"ם לרשות עכו"ם. אכן במאירי וארחות חיים משמע קצת לאיסור, במש"כ בהא דחצירו של עכו"ם כדיר של בהמה שמותר

להוציא נמי מהבתים עצמן זל"ו, וע"ש דמשמע שכ"ז בדליכא ישראל אבל בדאיכא ישראלים בחצר אסור נמי מבית העכו"ם לבית חבירו.

אכן בלא"ה לפ"ד הב"י והגר"א בסי' שפ"ב ס"ג בד' הרא"ש אינו כן, דאף מבית עכו"ם לבית הישראלים דרך חלון מותר אף אם בחצר דרים יחד ואסור להוציא מבית לחצר. ודו"ק. [גם יל"ד אם שייך לומר לאידך גיסא שבנידו"ז יהא חומרא לפ"ד ראב"י טפי מלר"מ, דלראב"י כל היכא שחיישי' שילמד ממעשיו שויוה לדירתו דירה לאסור לגמרי אף מבית לבית דרך חלון, אך אינו מסתבר, וצ"ע].

ט) ועפמשנ"ת יסוד הדבר לחלק בין הוצאה מרשות עכו"ם לרשות ישראל לבין הוצאה מרשות עכו"ם לרשות עכו"ם יש לבאר היטב דברי רש"י סב. בד"ה הרי הוא וכו', דפרש"י מבואר דקו' הגמ' אמתני' דמברייתא מוכח שדירת עכו"ם לא שמה דירה – אינה מרישא דברייתא אלא מהסיפא דמבואר דישראל אוסר על העכו"ם בליתיה ואין העכו"ם אוסר על הישראל בליתיה ומזה מוכח שאין דירתו דירה לאסור, וצב"ט מ"ט לא פרש"י כתוס' שם ד"ה חצירו – דהפירכא היא מרישא דברייתא דמבואר להדיא הן בלשון והן בדין דחצירו של עכו"ם כדיר של בהמה ואינו אוסר להוציא מבתים לחצר, ולמה דחק לפרש דהפירכא היא מהסיפא מכח דיוק לפי מסקנת הסוגיא דמיירי בדליתיה ע"ש¹².

אכן לפמשנ"ת י"ל דמרישא דברייתא רק מוכח דאין חילוק דיורין בהוצאה מרשות עכו"ם לרשות עכו"ם אבל עדיין יתכן דמרשות עכו"ם לרשות ישראל יש מדינא חילוק דיורים, והרי בזה מיירי מתני', ולכן הוכרח רש"י לפרש דההוכחה היא מהסיפא דברייתא דמוכח דאף לרשות ישראל מדינא אין חילוק לאסור כל שמוציא מרשות העכו"ם, ואת"ש היטב.

¹² והנה אמנם במהרש"א מבואר להיפך דפרש"י מובן טפי מתוס', והוא משום דהמהרש"א פי' דברי שא נמי מיירי במקום ישראל אחד, אך זה תמוה טובא דלהדיא בביריתא מבואר דמותר להוציא מחצר לבתים ומבתים לחצר והיינו רק כשאין שום ישראל, וגם מהמשך הברייתא דקאמרה 'ואם יש שם ישראל אחד אוסר' מוכח דברי שא מיירי בלא שום ישראל, וכן משמע ברש"י בע"ב ברה"ע ע"ש, וד' מהרש"א צב"ט.

בשיטת הרמב"ן במלחמות סו"פ הדר (א')

(א) כתב הרמב"ן במלחמות עה: בסוף דבריו "ועוד דישראל ונכרי בחיצונה מן הדין הם אוסרין לפי דעתינו", והיינו דמלבד דשייך בזה גזירה דרבי אלעזר דנכרי הרי הוא כרבים, וכמש"כ הרמב"ן לעיל מינה, מלבד זאת יש לאסור בזה מדינא, ומשא"כ בגוונא דישראל ונכרי בפנימית וישראל בחיצונה דבזה אין לאסור אלא מחמת גזירה דרבי אלעזר.

ודבריו צ"ב, דהרי בסוגיא סה: מבואר דבגוונא דישראל ועכו"ם בפנימית דאינו אוסר אלא לפ"ד ר"ע דלא קיי"ל כוותיה – היינו משום דבעי' תרי ישראלים אוסרין זע"ז [וכדפריך התם] "ואלא מאי כראב"י האמר עד שיהיו שני ישראלים אוסרין זע"ז", וא"כ ה"נ לכא' בגוונא דישראל ועכו"ם בחיצונה וישראל בפנימית נמי אין לאסור לדידן מדינא משום דליכא ב' ישראלים אוסרין זע"ז, ומאי טעמיה דהרמב"ן דס"ל דבעכו"ם וישראל בחיצונה אסור מדינא.

(ב) ולכא' צ"ל דס"ל לרמב"ן לדינא דא"צ "אוסרין זע"ז", ומ"מ בגוונא דישראל ועכו"ם בפנימית דאין לאסור מדינא הוא משום דשם יש עוד חסרון, דהעכו"ם בפנימית הו"ל כרגל המותרת לגבי החיצונה ואינו יכול לאסור לפ"ד רבנן דפליגי על ר"ע ברגל המותרת, ומשא"כ בעכו"ם וישראל בחיצונה דשפיר יכול לאסור בחיצונה לכו"ע.

אלא דצ"ע בזה מהסוגיא סה:, דהנה אמנם שיטת הראב"ד המובא בראשונים שם הוא דלדינא א"צ "אוסרין זע"ז" והא דאוקמוה בגמ' לדין זה כר"ע הוא רק לרווחא דמילתא, ומצאנו ג"כ בדברי התוס' עה: דמדינא עכו"ם דינו כרגל המותרת ואינו אוסר בחיצונה, ומבואר שם בתוס' הרא"ש דזהו אף בגוונא דהעכו"ם דר עם ישראל בפנימית (ודלא כחזו"א בסי' פ"ב סק"א), אשר מזה יש מקור לפרש כן נמי בד' הרמב"ן – דאף שבגמ' סה: מבואר רק חסרון של "אוסרין זע"ז" (בעכו"ם וישראל בפנימית וישראל בחיצונה) מ"מ י"ל דה"נ יש חסרון בזה שהעכו"ם הוא רגל המותרת, וגם מצד זה הוצרכו לאוקמא בגמ' שם כר"ע דס"ל רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה [וממילא הישראלים אוסרין זע"ז בחיצונה וכן העכו"ם שבפנימית יכול לאסור בחיצונה].

אך ליישב בד' הרמב"ן כשיטת הראב"ד וכשיטת התוס' כאחד – זה צ"ע, ובתנתי, חדא דקשה לומר דהגמ' שם הניחה את הטעם האמיתי שלפ"ד רבנן אין העכו"ם אוסר – מטעם רגל המותרת דעכו"ם, ותפסה טעם אחר (שאין הישראלים אוסרין זע"ז) שאינו נכון לדינא אלא הוא רק לרווחא דמילתא. וביותר צ"ע, דכל מקור ד' הראב"ד לומר דלדינא א"צ "אוסרין זע"ז" הוא משום דקיי"ל כמעשה רב דרבי ור' חייא שאסרו בכה"ג, ובע"כ רק לרווחא דמילתא אוקמוה כר"ע, ואה"נ דלדינא העכו"ם אוסר אף לדידן דקיי"ל כרבנן, אך לפ"ד הרמב"ן שנתבאר דס"ל כתוס' דבלא"ה אין העכו"ם אוסר מדינא לרבנן משום דהו"ל רגל המותרת ובלא"ה צריך לאוקמא כר"ע, א"כ שוב מהיכ"ת לומר דהמבואר בגמ' שם דבעי' "אוסרין זע"ז" הוא לא דוקא, וצ"ע.

(ג) ואולי צ"ל דס"ל לרמב"ן כשיטת הריטב"א סה: דהסוגיא סג: פליגא וס"ל דא"צ "אוסרין זע"ז" ויש בזה מחלוקת הסוגיות ע"ש, ולפ"ז י"ל דהרמב"ן פסק כהסוגיא סג:, אך צ"ע שהרמב"ן סתם בזה. ועוד, דהנה הריטב"א דפסק כהסוגיא סג: הוא משום קושיית הראב"ד דבכ"מ קיי"ל כמעשה רב, וכיון שרבי ור' חייא אסרו בגוונא דישאל ועכו"ם בפנימית וישאל בחיצונה, ואנן לא קיי"ל כר"ע [שהסוגיא סה: העמידה לדין זה כוותיה] בע"כ לפרש דעתם כהסוגיא סג: דא"צ "אוסרין זע"ז" ע"ש, אכן לפ"ד הרמב"ן הלא מבואר בדבריו דאף אם א"צ "אוסרין זע"ז" אין לאסור מדינא במעשה דרבי ור' חייא אלא רק מכח הגזירה דרבי אלעזר דסוף פרקין, ומצד הגזירה הרי יש לאסור אף אם בעינן "אוסרין זע"ז" [כמבואר בדברי הרמב"ן דיש לאסור מה"ט בעכו"ם וישאל בחיצונה וישאל בפנימית, ובזה כל חסרונן ששייך הוא רק מצד "אוסרין זע"ז"], וא"כ לפ"ד הרמב"ן אין את המקור של הריטב"א לפסוק כהסוגיא סג:. [גם יש להעיר דאם ס"ל לרמב"ן כשיטת הריטב"א דהסוגיא סג: פליגא וס"ל דמדינא א"צ "אוסרין זע"ז" – נמצא דלפ"ד הרמב"ן תרי סוגיות פליגי על הסוגיא סה:, חדא הסוגיא סג:, ועוד ד' רבי אלעזר עה: דמשום גזירה א"צ אוסרין זע"ז, וכמבואר בדברי הרמב"ן דבגוונא דעכו"ם וישאל בחיצונה מתרי טעמי יש להתיר, הן מדינא והן מכח הגזירה, ושניהם דלא כשיטת הסוגיא סה:, וזה דוחק¹³]. וצ"ע.

(ד) והיה מקום לדון באופ"א, דבאמת ס"ל לרמב"ן כד' הראב"ד דלרווחא דמילתא אוקמוה בגמ' סה: כר"ע, ולדינא לכו"ע א"צ אוסרין זע"ז, והא דל"ק מצד דין רגל המותרת דעכו"ם דמדינא אינו אוסר בחיצונה – היינו משום דהסוגיא בדס"ה נמי ס"ל לגזירה דר"א, ומכח גזירה דר"א הו"ל נכרי כרבים ודינו לאסור כרגל האסורה, ואלא דמ"מ אין הגזירה מועלת לגבי דין "אוסרין זע"ז" וכדנראה בפשטות בכוונת רש"י ותוס' בסוגיא עה: שביארו דעכו"ם לבד בפנימית וישאל בחיצונה ל"מ לאסור אף אחר הגזירה כי סו"ס אין כאן אלא חד ישראל, ואף דבפשוטו בטעם הגזירה נשאר החשש לטעות שיסברו שיש עוד ישראלים בפנימית ואזי העכו"ם אוסר בחיצונה – סו"ס ל"מ הגזירה אלא לענין הא דעכו"ם ה"ה כרבים ואוסר בד"ר, אבל אכתי בעי' תרי ישראלים אוסרין זע"ז. ועפ"ז יש לפרש נמי בד' התוס' שם, דאף דבסוגיא סה: הו"ל העכו"ם מדינא כרגל המותרת ואינו אוסר בחיצונה – מ"מ לא פריך שם כי אם מצד דין אוסרין זע"ז, כי באמת קאי שם אחר הגזירה דר"א ועל כן אין חסרון מצד רגל המותרת דעכו"ם ורק דכלפי דין אוסרין זע"ז לא מהני הגזירה, וממילא י"ל כן נמי בד' הרמב"ן, ורק דבדין אוסרין זע"ז ס"ל לרמב"ן כהראב"ד דלדינא א"צ לזה ורק לרווחא דמילתא אוקמוה בסוגיא סה: כר"ע וכמשנ"ת.

[ולפ"ז היה מקום לפרש בל' הרמב"ן שכתב דנכרי וישאל בחיצונה מן הדין הם אוסרין "לפי דעתינו" – שכוונתו לפי דעתו שפירש מקודם דיותר נראה בסוגיא כד' הרי"ף ולא כד' בעה"מ, ולד' הרי"ף הרי איירי ר' אלעזר בג' חצירות שבכל אחת דר אחד לבדו, בשנים מהם ישראלים ובאחת מהפנימיות דר עכו"ם, וא"כ אם נימא דהגזירה דר"א לא מהני לדין "אוסרין זע"ז" הרי שלפ"ד הרי"ף דמיירי שאין ב' ישראלים דרים בחצר אחת לאסור זע"ז כמו לפ"ד בעה"מ, א"כ מוכח דלדינא א"צ "אוסרין זע"ז" כמש"כ הרמב"ן, וי"ל דלזה נתכוון הרמב"ן במש"כ "לפי דעתינו".

ובאמת הנה ברשב"א ר"ן ומאירי סה: הביאו שהראב"ד הוכיח את שיטתו דלדינא א"צ אוסרין זע"ז – מדינא דר' אלעזר בסוגיין לפי הרי"ף דמיירי שאין שני ישראלים אוסרין זע"ז, ובמק"א ביארנו ראייתו בתלת אנפי, ואחד מהם הוא כנ"ל דכלפי דין "אוסרין זע"ז" לא מהני הגזירה דר"א, וממילא בהכרח דלדינא אין כלל תנאי של אוסרין זע"ז].

¹³ אמנם יעוי' בביה"ג סי' שפ"ב סי"ז שכתב לגבי הגזירה דר"א, שהסוגיא סה: היא "לס"ד" דליכא גזירה, ומשמע שאין בזה פלוגתא אלא היא ס"ד ומסקנא, וצ"ב היכן מבואר דאמוראי דסוגיין סה: הדרו בהו ואסרו לכו"ע משום הגזירה. אך בא"ר ומחצה"ש ועוד כתבו דהוי מח' הסוגיות בהך גזירה.

אמנם באמת א"א לומר כן בד' הרמב"ן, חדא – דמפורש ברמב"ן דגם אילו מדינא לא היה העכו"ם אוסר בגוונא דעכו"ם וישראל בחיצונה וישראל בפנימית, והיינו לכא' משום דבעי' אוסרין זע"ז, אפ"ה היה אוסר מכת הגזירה דר"א, ומתבאר להדיא מהגזירה מהניא אף לענין דין אוסרין זע"ז [וכדמבואר ג"כ בד' בעה"מ סה:], וא"כ בהכרח צ"ל דהסוגיא סה: לא ס"ל להגזירה דר"א. ועוד נראה דבפשוטו הרמב"ן מוכרח לסבור כבעה"מ דהגזירה מהני אף לענין דין אוסרין זע"ז, כיון דהם מפרשים שהרי"ף השמיט את דיני הסוגיא דדס"ה מחמת שסמך על דינו דר' אלעזר וכל הנך גוויי איכללו בגזירה דר"א, ובהכרח א"כ דגזירה דר"א מהני אף לדין אוסרין זע"ז, וממילא אין חידוש בסוגיא סה: ולכן השמיטו הרי"ף [דאם אוסר בגוויי דסוגיין סה: רק משום שלדינא א"צ אוסרין זע"ז – הרי אי"ז שייך לגזירה דר"א, ואף שעצם הדין מוכח מדינו דר"א לפ"מ שפירש הרי"ף דאיירי ר"א כשאינם אוסרין זע"ז – סו"ס אי"ז עצם דינו דר"א, ולא מסתבר דהשמיט מקור הדין בדס"ה מחמת שהדין מוכח גם מתוך דברי ר' אלעזר במק"א]. וז"ב¹⁴.

(ה) והיה מקום לדון ליישב ד' הרמב"ן באופ"א, דהנה בריטב"א עה: מתבאר בתוך דבריו דמדינא אין עכו"ם אוסר בד"ר כי לא חיישינן שילמדו ממעשיו בד"ר, אמנם בגוונא דעכו"ם וישראל בפנימית בחצר אחת וישראל בחיצונה מתבאר בדברי הריטב"א סה: וכן מבואר ברשב"א ר"ן ומאירי שם בשם הראב"ד דשפיר אוסר העכו"ם מדינא בד"ר מחמת דחיישינן שהישראל הפנימי ילמד ממעשיו וכיון שהחיצון גורם לו להיות שכיח דדייר עכו"ם בפנימית וללמוד ממעשיו על כן אוסר העכו"ם על החיצון בד"ר כדי שיסתלק משם ולא יגרום לפנימי לדור עם העכו"ם, ומבואר עוד בריטב"א סה: בביאור דברי ר' אלעזר (ולג' הריטב"א הוא ר' אילעאי) דלפ"ז הישראל הפנימי הוא שצריך להיות שכיח דדייר בהדי עכו"ם ולא החיצון כי הפנימי הוא דחיישינן שילמד ממעשיו ואת החיצון אסרינן רק משום דגורם לפנימי להיות שכיח דדייר בהדי עכו"ם.

ולפ"ז מסתבר דאם בעי' דוקא תרי ישראלים אוסרין זע"ז – הרי דבעינן להו בפנימית ולא בחיצונה, כי הפנימי הוא שצריך לדור בהדי העכו"ם כדי שנאסור את החיצון וכמשנ"ת.

ומעתה יתכן לבאר פירוש מחודש בגמ' סה:, דהא דפריך התם מ"ט קאסר העכו"ם בחיצונה והרי בעינן שני ישראלים אוסרין זע"ז, אין הכוונה דבעי' להו בחיצונה וליכא שם אוסרין זע"ז כדפרש"י, אלא הכוונה דבעי' להו בפנימית וליכא שם אלא ישראל אחד.

ולפ"ז יש מקום לומר דבאמת מעולם לא נתכוונה הגמ' שם לחדש דבעי' "אוסרין זע"ז" דיקא, אלא דבעינן תרי ישראלים ולא סגי בחד אע"פ ששכיח דדייר [וכמו שנראה בכמה ראשונים בד' הראב"ד דס"ל דא"צ אוסרין זע"ז, דמ"מ מודה הוא דבעי' תרי ולא סגי בחד אע"פ דשכיח דדייר, עי' מאירי שפי' בד' הר"מ כשיטת הראב"ד במש"כ לאסור בחיצונה מחמת ד"רגלי שני ישראלים ועכו"ם מצויין שם, ומבואר כנ"ל דתרי מיהא בעינן ורק "אוסרין זע"ז" א"צ, וכן נראה בר"ן שכתב כתוס' שם דפנימי לא נאסר במקומו משום דלא פלוג רבנן בחד, ומ"מ הביא אח"כ את ד' הראב"ד דא"צ אוסרין זע"ז ולא משמע שהדברים סותרים]. ורק דהקשתה הגמ' שם דבפנימית ליכא אלא חד, ואמנם בחיצונה איכא תרי [דאף בד"ר המותרת חשיב דדייר שם הפנימי בחיצונה והו' תרי ורק שאין אוסרין זע"ז, וכן מבואר בל' ר"פ שם דשנים בחיצונה מיהא איכא אע"פ שאין אוסרין זע"ז, וכן נראה בל' הרמב"ם הנ"ל לפ"מ שביאר המאירי בדעתו דס"ל כראב"ד דא"צ אוסרין זע"ז ומ"מ משמע דתרי מיהא בעינן ואיכא בחיצונה אע"פ שהפנימי הוא שם בדין ד"ר המותרת], מ"מ

¹⁴ ובסי' ביארנו בד' הרשב"א שהק' על הרי"ף מ"ט השמיט את הסוגיא סה: אע"פ דס"ל כסוגיא זו לדינא כד' הראב"ד, וביארנו מהטעם הנ"ל דלא ניח"ל ליישב כהרמב"ן ובעה"מ דנכלל בסוגיא דסוף פרקין בדברי ר' אלעזר – משום דאי"ז מחמת הגזירה דר"א אלא משום דא"צ אוסרין זע"ז, ואע"פ שכן מוכח מר"א כמש"כ הרשב"א שם גופיה, מ"מ סו"ס לא הו"ל להשמיט את הסוגיא במקורה מטעם זה וכמשנ"ת.

א"א לאסור את החיצון מחמת כן כיון שאין חשש דילמד ממעשיו כשאין העכו"ם דר שם אלא בד"ר וכמשנ"ת.

ונמצא לפ"ז דאין שום מקור מהסוגיא בסוגיא סה: דבעי' אוסרין זע"ז, אלא לעולם סגי בתרי, ובישראל בפנימית וישראל בחיצונה חשיב דאיכא תרי בחיצונה, ולפיכך ס"ל לרמב"ן דבעכו"ם בחיצונה שפיר אוסר מדינא דהרי חיישינן שילמד ממעשיו הישראל שדר עימו וגם יש שם שני ישראלים, ומשא"כ בעכו"ם בפנימית שאינו יכול לאסור בחיצונה אלא מדין גורם לפנימי שילמד ממעשיו, וכיון שאין תרי בפנימית אינו אוסר מדינא בחיצונה¹⁵.

(ו) **אמנם** צ"ב לפ"ז מה מהני דאוקמה בדס"ה כר"ע דס"ל רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה, והא החסרון הוא דלא חיישינן שילמדו ממעשיו בחיצונה ומה לנו אם דינו כרגל המותרת או כרגל האסורה. כמו"כ צ"ב במה דמבואר ברמב"ן שם [וכ"ה בבעה"מ שם] דמדר' אלעזר מוכח דקיי"ל כרבנן ולא כר"ע, כי לפ"ד ר"ע א"צ לגזירה דר"א, ולכא' אם נימא דס"ל לרמב"ן כהריטב"א ודעימיה דאין עכו"ם אוסר מדינא בד"ר (עכ"פ כשדר לבדו) משום דלא חיישינן שילמד ממעשיו, א"כ ה"נ לר"ע הוא כן.

(ז) **ויש** לדון ליישב באופן מחודש, דבאמת הרי פשוט שענין זה אם איכא למיחש שילמד ממעשיו או לא – לא נתנו בזה חז"ל דבריהם לשיעורין לדון בכ"מ אם יש לחוש שילמד ממעשיו או לא, אלא י"ל בד' הרמב"ן דהגדר הוא דבכ"מ שדר עם העכו"ם בחצר בדירורין כאלו שאוסרין זע"ז (היינו העכו"ם על הישראל או להיפך) כה"ג מיקרי שדרים יחד וחיישינן שילמד ממעשיו וממילא אוסר העכו"ם עליו. וכן מבואר בדברי הגר"א בסי' שפ"ב ס"ג במש"כ שם בשו"ע דעכו"ם וישראלים הדרים בב' חצירות ופתח ביניהם וכ"א פתוח לרה"ר, דאין העכו"ם אוסר על הישראלים להכניס ולהוציא לחצירו, וביאר הט"ז שם הטעם דכה"ג לא חיישינן שילמדו ממעשיו כיון שאין להם ד"ר זע"ז [וכן משמעות דברי הרא"ש בשו"ת כלל כ"א ס"ד שהוא המקור לדין השו"ע], ובביה"ג שם הגדיר ענין זה בזה"ל: "דלא אסר אלא במקום שישראל אוסר מדאמרי' סט: ישראל נותן וכו' ובנכרי עד שישכור במקום שישראל צריך לבטל נכרי שוכר, ובכה"ג (דב' חצירות ופתח ביניהם) ישראל אין אוסר... לאפוקי אם הם זו לפנים מזו דאוסר בישראל... ושם בנכרי נמי אוסר כמ"ש בסי"ז (דהיינו דינא דסוגיין) וכו' עכ"ל. וכוונתו נראה כמשנ"ת דרק במקום שישראל אוסר נחשב בעכו"ם דירורין עם הישראל לענין דחיישינן שילמד ממעשיו וממילא גזרו חז"ל שיאסור כה"ג¹⁶, [אמנם דברי הגר"א בסוף דבריו שם צ"ב טובא, ואכ"מ].

ולפ"ז הרי פשוט דאף שנתבאר בד' הרמב"ן כשיטת הריטב"א ודעימיה דליכא חששא דילמד ממעשיו בד"ר גרידא – מ"מ אי"ז לכו"ע אלא הוא תלוי במח' ר"ע ורבנן, דלרבנן דס"ל דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה, אזי גם לא חיישינן כלל שילמד ממעשיו, אך לר"ע דרגל

¹⁵ ויש להוסיף בזה, דלפ"ד הריטב"א ודעימיה דעכו"ם בפנימית וישראלים בחיצונה מדינא לא חיישינן שילמד ממעשיו, שוב א"צ כלל לחדש כתי' התוס' ע"ה: דעכו"ם דינו כרגל המותרת בישראל ולכן אינו אוסר בחיצונה, אלא שפיר ס"ל לריטב"א כדס"ל לתוס' שם בקושייתם דעכו"ם מדינא אוסר בחיצונה כל דחיישינן שילמד ממעשיו (ועדיף מישראל משום החשש שילמדו ממעשיו, כ"כ בתורא"ש ור"פ). וה"נ להנ"ל יתפרש בד' הרמב"ן דלעולם עכו"ם כרגל האסורה הוא ורק משום דליכא למיחש שילמדו ממעשיו בד"ר אינו אוסר בחיצונה מדינא (לולי הגזירה). [אמנם עי' בסימן הבא או' ד' שכתבנו להעיר על דרך זו בד' הרמב"ן דבד"ר גרידא ליכא כלל חשש שילמדו ממעשיו].

¹⁶ וזה על דרך הריטב"א ולא כד' התוס' ע"ה: שמבואר בדבריו דיש חששא דילמד ממעשיו אף בד"ר המותרת, ורק דאינו אוסר בחיצונה משום דדינו כישראל שלא לאסור בד"ר בחיצונה [וזה לא שייך בנידון השו"ע שם שהוא לענין לטלטל לחצר העכו"ם, דזה הרי בישראל אוסר]. וכן מפורש בתוס' הרא"ש ור"פ שם.

המותרת אוסרת בחיצונה ה"נ דשייך חשש שילמד ממעשיו בחיצונה כיון שנידונים כדרים בחצר אחת, וממילא דלפ"ד ר"ע מודה הרמב"ן דאוסר עכו"ם בחיצונה מדינא עכ"פ כל שיש שם ב' ישראלים אוסרין זע"ז [אף אם אין ישראל בפנימית שילמד ממעשיו כדי לאסור את החיצון מדין גורם לפנימי], ונמצא דאף לפי דרכו של הריטב"א א"צ לגזירה דר"א אלא לד' ת"ק ולא לד' ר"ע [אא"כ לפ"ד הרי"ף דמיירי שאין הישראלים אוסרין זע"ז – אם נימא דלדינא בעי' אוסרין זע"ז, אך כאמור אנו דנים עתה בשיטת הרמב"ן דא"צ אוסרין זע"ז].

וממילא נתיישבו קושיותינו ע"ד הרמב"ן, דבאמת זוהי כוונת הגמ' סה: דאוקמוה כר"ע, דהיינו דמש"ה חשיב שיש חשש דילמדו ממעשיו בחיצונה וממילא דא"צ שנים בפנימית וסגי שיש שנים בחיצונה כדי לאסור בחיצונה, וה"נ י"ל בכוונת הרמב"ן במש"כ להוכיח דקיי"ל כרבנן מדהוצרך ר"א לגזירה, והיינו למשנ"ת דלר"ע חשיב שדר עמהם בחיצונה וממילא אוסר מדינא וכמשנ"ת. [אמנם בודאי כ"ז מחודש, שהדברים סתומים בדברי הרמב"ן במה שתלה ד' ר"א במח' ר"ע ורבנן].

ובזה יומתק מאד לישנא דר' אלעזר דאמר "נכרי הרי הוא כרבים" לדרכו של הריטב"א, דבפשוטו המכוון הוא דדינו כישראלים רבים שלא עירבו דדינם כרגל האסורה ואוסרים בחיצונה וה"נ העכו"ם דינו כרגל האסורה, אמנם לפ"ד הריטב"א הרי יסוד הגזירה הוא לדונו כדר בחצר אחת עם הישראלים וממילא אוסר עליהם כדין עכו"ם הדר עם ישראל דחיישינן שילמד ממעשיו, ומה זה שייך לרבים בישראל, ובפשוטו צ"ל דהמכוון בדמיון הוא דדינו לאסור בד"ר כמו שישראלים רבים אוסרים בד"ר, אכן למשנ"ת בד' הרמב"ן יומתק מאד דהמכוון הוא דהו"ל כרגל האסורה בישראל אשר כה"ג בעכו"ם שפיר אוסר מדינא אף בד"ר גרידא כיון דכה"ג חיישינן שילמדו ממעשיו וכמשנ"ת.

(ח) אמנם יש לציין דהריטב"א גופיה והראב"ד ודעימייהו לא ס"ל הכי, שהרי אף למסקנת הגמ' סה: דאוקמוה כר"ע – פירשו הריטב"א והראב"ד דאוסר על החיצון רק משום היותו גורם לפנימי ללמוד ממעשיו דעכו"ם, ונמצא דלדבריהם אין כלל ראיה מדברי ר' אלעזר אם הלכה כרבנן או כר"ע, כיון שגם לר"ע צריכינן לגזירה דר"א, [ולפ"ז דברי הגר"א הנ"ל אינם מתאימים לד' רוב הראשונים, דלפ"ד התוס' ודעימיה יש חשש שילמד ממעשיו בד"ר ורק דנחשב כרגל המותרת מדינא (אשר לכא' לפ"ז עכ"פ ייאסר מדינא לטלטל מחצר הישראלים לחצר העכו"ם ומשא"כ בגוונא דאין לעכו"ם ד"ר דשם ג"ז מותר כמבואר בסי' שפ"ב ס"ג משום שלא ילמדו כלל ממעשיו), ולפ"ד הריטב"א ודעימיה אין חשש שילמד ממעשיו בד"ר כלל ואף לד' ר"ע אין איסור מדינא, אכן לפ"ד הגר"א הגדר הוא דכל מקום שהישראל אוסר אזי העכו"ם נחשב כדר עם הישראל לענין חשש שילמדו ממעשיו, וממילא תליא במח' ר"ע ורבנן. ולפמשנ"ת י"ל דכ"ה ד' הרמב"ן].

(ט) ועפמשנ"ת בד' הרמב"ן נראה ליישב ולבאר גם ד' בעה"מ, דהנה הבעה"מ בסוגיא סה: כתב לבאר דקיי"ל כמעשה דרבי ור' חייא אע"פ דבעלמא לא קיי"ל כר"ע, וביאר דמשום חומרא דעכו"ם החמירו כר"ע גזירה שמא ילמד ממעשיו, ולכא' צע"ט דא"כ מ"ט הוצרך ר' אלעזר לגזירה דנכרי ה"ה כרבים, והרי מבואר שם להדיא בבעה"מ דלד' ר"ע א"צ לגזירה [במש"כ להוכיח דקיי"ל כרבנן מדהוצרך ר"א לגזירה ע"ש]¹⁷, וא"כ הרי החמירו כר"ע במקום עכו"ם, וכן הקשה הגאון"י.

¹⁷ והיה מקום לדון בזה דאח"כ א"צ לגזירה, אלא דהגזירה קדמה להא דהחמירו כר"ע, והוא לפמשנ"ת בסי' דאי"ז גזירה מאוחרת אלא הוי זה טעם בעיקר התקנה שתקנו חז"ל דעכו"ם אוסר אף בד"ר, ובסי' הארכנו בכוונת ד' הבעה"מ במש"כ דהחמירו כר"ע, והעלינו צד דאי"ז תקנה בפנ"ע אלא דבאמת החמירו בזה כד' ר"ע, אך לד' רבנן גופייהו באמת אין העכו"ם אוסר בכה"ג, אמנם מחמת טעם הגזירה אף לרבנן העכו"ם אוסר בד"ר, ויתכן בזה גם נפ"מ במקום צירוף ספיקות וכיו"ב דאם משום שהחמירו כר"ע – אפשר דספיקות מצטרפות להתיר ומשא"כ מכח טעם הגזירה דאוסר מדינא אף לרבנן, ועי'. [וכע"ז נראה שתי' הגאון"י].

ונראה ליישב, דהרי כל מה שהחמירו כר"ע הוא רק משום דחיישינן שילמד ממעשיו, וא"כ י"ל דכ"ז הוא רק כשדר עם העכו"ם וחיישינן שילמד ממעשיו, ורק דחסר בשאר תנאי האיסור [דבעי' "אוסרין זע"ז"] בזה מחמירין כר"ע, אבל כל שאינו דר כלל עם העכו"ם וליכא למיחש שילמד ממעשיו – בזה לא החמירו כר"ע. וא"כ י"ל דבעה"מ ס"ל כשיטת הריטב"א והראב"ד דהא דבגוונא דר"א אינו אוסר מדינא הוא משום שאין חשש שילמד ממעשיו בד"ר, ומשא"כ בגווי דדס"ה בעכו"ם וישראל בפנימית וישראל בחיצונה דשם יש חשש שהפנימי ילמד ממעשיו – על כן שפיר אוסר את החיצון מדין גורם לפנימי, ובזה הוא שהחמירו כר"ע לענין שיש כאן שנים אוסרין זע"ז.

אמנם הרי הבעה"מ ג"כ תלה ד' ר"א במחלוקת ר"ע ורבנן, דלר"ע א"צ לגזירה דר"א, וצ"ל כמשנ"ת בשיטת הרמב"ן עפ"י דהגר"א דנידון זה אם בד"ר יש חשש שילמדו ממעשיו או לא – תליא נמי במחלוקת ר"ע ורבנן.

שו"ר בחזו"א (סי' פ"ב סק"ד) שעמד כבר בד' בעה"מ וביאר כיסוד דברינו דס"ל לבעה"מ כשיטת הריטב"א עה: דמדינא אין עכו"ם אוסר בד"ר כי אין חשש שילמדו ממעשיו. [אך ע"ש במש"כ לבאר מ"ט בגווי דדס"ה יש חשש שילמדו ממעשיו – באופ"א מהראב"ד והריטב"א, ותלה זאת במח' ר"ע ורבנן, ודבריו צ"ב]. אך ע"ש שביאר דבגוונא דר"א אף לפ"ד ר"ע א"א לאסור מדינא, ולכן לא יועיל שם מה שהחמירו כר"ע, אך זה נסתר מד' בעה"מ והרמב"ן שכתבו להוכיח דקיי"ל כרבנן ולא כר"ע מדהוצרך ר"א לגזירה וכמשנ"ת לעיל. [וע"ש בתוך הדברים שכתב שאין לפניו ספרי הטור והפוסקים מפני סיבת המלחמה, ומתוך דבריו נראה דגם בעה"מ לא היה לפניו וראה רק מה שהביא ממנו הק"נ].

אמנם שו"ר באחרונים [מחצה"ש ונתיב חיים בסי' שפ"ב סי"ז ובק"נ או' ס' וחזו"א סי' פ"ב סק"ד] שנקטו בפשיטות דבגוונא דר' אלעזר דנכרי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה ל"ש סברת הבעה"מ דהחמירו כר"ע וצריך לגזירה דר"א [ובזה ביארו הא דמשמע בטוש"ע דבגווי דדס"ה טפי פשיטא לאסור מבגוונא דר' אלעזר בדע"ה, וביארו דבדס"ה יש לאסור משום סברת הבעה"מ דהחמירו כר"ע ומשא"כ בדע"ה לא מהני זאת וצריכינן לגזירה דר"א, וזה חידוש טפי. אמנם לכאור' אפשר לפרש ד' הטוש"ע עפ"י הראב"ד דלדינא א"צ "אוסרין זע"ז", והחסרון בגוונא דר"א הוא כד' הריטב"א וראב"ד דאין חשש שילמדו ממעשיו ומשא"כ בגווי דדס"ה שהפנימי ילמד ממעשיו ואסרין לחיצון מדין גורם כמש"כ הראב"ד].

בשיטת הרמב"ן במלחמות סו"פ הדר (ב')

(א) כתב הרמב"ן בתוך דבריו "ועוד נכרי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה ל"ל טעמא משום דמיפעי פעי, והלא מן הדין אסורין הן דכיון דשני ישראלים אוסרין זע"ז ובעו לעירובי – אין עירוב מועיל במקום נכרי שהרי יש לו דריסת הרגל בהן, ואע"פ שאילו היה ישראל לא היה צריך לערב עמהם". עכ"ל.

מתבאר בדברי הרמב"ן שחולק ע"ד רש"י ותוס' ודעימייהו שפירשו דר' אלעזר דאמר "נכרי הרי הוא כרבים" איירי בגוונא דעכו"ם בפנימית ושני ישראלים בחיצונה ואסר בזה ר"א מחמת גזירה, אלא ס"ל לרמב"ן דכה"ג אסור מדינא, ובפשוטו יסוד ד' הרמב"ן הוא דס"ל דמדינא עכו"ם אוסר בד"ר וכקושיית תוס' בד"ה נכרי, ולא ניח"ל בתי' התוס' שחידש דאין להחמיר בעכו"ם יותר מבישראל ועל כן אין עכו"ם אוסר בד"ר כשדר לבדו כיון שבישראל כה"ג הו"ל רגל המותרת, וכן לא ניח"ל בד' הריטב"א שמבואר מדבריו דמדינא אין עכו"ם אוסר בד"ר כיון דלא חיישינן שילמדו ממעשיו בד"ר גרידא¹⁸.

ולפ"ז ה"נ לפ"ד ר"מ דעכו"ם אוסר במקום ישראל אחד, הרי דה"ה עכו"ם בפנימית וישראל אחד בחיצונה יאסור העכו"ם מדינא לשיטת הרמב"ן, דאין חילוק בין אם הם דרים בחצר אחת או בב' חצירות. וכ"כ הגאון בסוגיא סה: [וע"ש שהקשה דא"כ לפ"ד רבה ורב ששת שם דאוקמוה כר"מ לדינא דרבי ור' חייא שאסרו בגוונא דעכו"ם וישראל בפנימית וישראל בחיצונה, וקשה דאם לפ"ד ר"מ העכו"ם אוסר אף על ישראל אחד בחיצונה א"כ ל"ל שם ישראל בפנימית, ותי' דצ"ל דמעשה שהיה כך היה].

(ב) אולם צ"ע בזה בתרתי, חדא דל' ר"א "נכרי הרי הוא כרבים" הרי מתפרש דדינו כישראלים רבים שאוסרים בד"ר מחמת דיש להם ד"ר האסורה במקומה, ומשמעות הדברים דר"א חידש שנכרי יחיד דינו כישראלים רבים ואוסר בד"ר, ומתבאר א"כ דמדינא אינו אוסר בד"ר. [ועוד, דלפ"ד הרמב"ן שפי' כהר"ף דר"א איירי בג' חצירות ובב' מהן דרים ישראלים יחידים ובאחת מהפנימיות דר עכו"ם, הנה אם נימא דס"ל לרמב"ן דמדינא עכו"ם אוסר בד"ר, הרי שבהכרח החסרון שם הוא דאין ב' ישראלים אוסרין זע"ז, ולזה חידש ר"א דאעפ"כ אוסר העכו"ם מחמת הגזירה, וצ"ע דאין שום משמעות בדברי ר"א לחידוש זה, שהרי לא נזכר בדבריו כלל ענין הישראלים אלא רק דהעכו"ם דינו כרבים]. וצ"ע.

וביותר קשה מסוף דברי הרמב"ן שכתב דלדעתו בגוונא דעכו"ם וישראל בחיצונה וישראל בפנימית מדינא העכו"ם אוסר אך בגוונא דעכו"ם וישראל בפנימית וישראל בחיצונה מדינא אינו אוסר אלא מכח הגזירה דר"א, וביארנו בסימן הקודם דלכא' יסוד ד' הרמב"ן בזה הוא דס"ל דלדינא א"צ "אוסרין זע"ז", אך מדינא אין העכו"ם אוסר בד"ר, ולכך בעכו"ם בפנימית אינו אוסר מדינא בחיצונה

¹⁸ והא דמבואר בכל הראשונים דמעיקר הדין שאני עכו"ם מישראל דעכו"ם ראוי לאסור אע"פ שהוא רגל המותרת, עי' בתוס' הרא"ש ור"פ דמבואר דכיון שחיישינן שילמדו ממעשיו אין לחלק בו בין רגל המותרת לרגל האסורה, ובחזו"א בסי' פ"ב סק"י כתב בזה באופ"א, והרחבנו בזה בסי'.

ומשא"כ עכו"ם בחיצונה דדר עם ישראל באותה חצר – אוסר עליו, וא"כ עולה מדברי הרמב"ן דמודה לד' הראשונים דלולי הגזירה דר"א – אין העכו"ם אוסר בד"ר, וזה סתירה לד' הגאון"י בשיטת הרמב"ן בתחילת דבריו וכנ"ל. ועוד קשה, דמבואר בסו"ד דא"צ "אוסרין זע"ז" לדינא, ואם נימא דס"ל לרמב"ן דעכו"ם אוסר מדינא בד"ר, הרי בהכרח החסרון בגוונא דר"א שאין העכו"ם אוסר מדינא לולי הגזירה – הוא משום שאין הישראלים אוסרין זע"ז, וזה סותר להמבואר בסוף דברי הרמב"ן דא"צ אוסרין זע"ז, וצ"ע.

ג) ולכן נראה לבאר כוונת הרמב"ן באופ"א, דלעולם מודה הרמב"ן דמדינא אין העכו"ם אוסר בד"ר, אלא ס"ל דכיון שהישראלים צריכים לערב ביניהם – הרי העכו"ם גורם ע"י ד"ר ידידה שלא יחול עירובן, ויסוד הדבר הוא עפמש"כ האבן העזר בסי' שפ"ב ס"ג וכן בחידושו ע"ד: בד' הרמב"ם בפ"ב הלי"א בפ' דברי הגמ' סב. "ואמור רבנן אין עירוב מועיל במקום עכו"ם", דמלבד מה שתקנו דעכו"ם אוסר על ישראל, עוד זאת תקנו שאין עירוב הישראלים חל במקום עכו"ם, [וסיבת תקנה זו היא כי לולי זאת היו הישראלים נעשים כחד ע"י עירוב ושוב לא היה העכו"ם אוסר עליהם לפ"ד ראב"י דבעי שני ישראלים, כ"כ האבה"ע וכן מבואר בשו"ת הר"ן סי' נ' ע"ש], וע"ש באבה"ע שהוסיף לחדש דאף במקום שאין דיורי העכו"ם מספיקים כדי לאסור על הישראלים, מ"מ שייך שיחול הדין דאין עירוב חל במקום עכו"ם, ולכן חידש דב' חצירות של ישראלים וביניהם חצר של עכו"ם הדר יחידי ואין להם ד"ר כלל זע"ז, מ"מ אינם יכולים לערב דרך חצר העכו"ם מפני דין זה דאין עירוב חל במקום עכו"ם.

ועפ"ז י"ל דה"נ כוונת הרמב"ן, דהגם דד"ר דעכו"ם אינה מספקת לאסור בחיצונה, מ"מ מספקת היא לענין שנחשב עירוב במקום עכו"ם ולפיכך אין העירוב חל כלל. ומה מאד מדוקדק לפ"ז אריכות ל' הרמב"ן שכתב "וכיון דשני ישראלים אוסרין זע"ז ובעו לעירובי – אין עירוב מועיל במקום עכו"ם", וכן מה שהוסיף וכתב "שהרי יש לו ד"ר בהן, ואע"פ שאילו היה ישראל לא היה צריך לערב עמהם", ויש לבאר כוונתו בזה כמשנ"ת דאע"פ דהו"ל ד"ר המותרת ובישראל כה"ג אינה אוסרת וה"נ בעכו"ם אינה אוסרת, עכ"ז מהני לבטל את עירובן מכח התקנה המבוארת בגמ' סב. וכמו שהעתיק הרמב"ן ל' זו דאמור רבנן "אין עירוב מועיל במקום עכו"ם".

ואמנם לפ"ז בעכו"ם בפנימית וישראל אחד בחיצונה אף לפ"ד ר"מ אין העכו"ם אוסר מדינא, כיון שאין ישראל צריך עירוב, וזה דלא כד' הגאון"י בשיטת הרמב"ן שהבאנו לעיל.

ד) ויש להוסיף בזה, דהנה מצאנו ב' שיטות בראשונים מ"ט מדינא אין עכו"ם אוסר בד"ר [והובאו לעיל באות א'], שיטת התוס' דהיינו משום שדינו כרגל המותרת במקומה בישראל שאינה אוסרת שלא במקומה לפ"מ דקיי"ל כרבנן (דלא כר"ע), ושיטת הריטב"א דהיינו משום דלא חיישינן שילמדו ממעשיו בד"ר גרידא, והנה לכאורה היה נראה בד' הרמב"ן בזה כשיטת התוס' ולא כשיטת הריטב"א, דלפ"ד התוס' שייך לבאר דאמנם אין עכו"ם אוסר בד"ר המותרת אך מ"מ סגי בהך דיוור כדי שיחול הדין דאין עירוב חל במקום עכו"ם, אך לפ"ד הריטב"א דאין כלל חשש שילמדו ממעשיו, לפ"ז מסתבר לכאורה דכשם שמה"ט איננו בכלל התקנה שדירתו דירה לאסור, ה"נ איננו בכלל התקנה שאין עירוב חל במקומו.

אמנם בסימן הקודם כתבנו בד' הרמב"ן (מאו' ה' ואילך) דס"ל כשיטת הריטב"א דמדינא אין עכו"ם אוסר בד"ר כי לא חיישינן שילמדו ממעשיו, ע"ש הטעם לבאר כן בד' הרמב"ן, וא"כ צ"ב מ"ט שייך בד"ר דעכו"ם הדין דאין עירוב חל במקומו הגם דלא חיישינן שילמדו ממעשיו.

אכן באמת גם בדברי האבה"ע הנ"ל מבואר כחידוש זה, דאף בגוונא דלא חיישינן כלל שילמדו ממעשיו, אפ"ה קיים דין זה דאין עירוב חל במקום עכו"ם ולא פלוג רבנן בדין זה, ומה"ט כתב דא"א לערב דרך חצירו של עכו"ם אע"פ שדר יחידי בין בחצר ובין במבוי ואין שום ישראל שילמד ממעשיו, ע"ש. וצ"ע בזה.

(ה) ועפמשנ"ת בד' הרמב"ן יש מקום לבאר עוד חידוש דין בסוגיא דלעיל סב., דקתני שם בברייתא "חצירו של עכו"ם הוא כדיר של בהמה... ואם יש שם ישראל אחד אוסר דברי ר"מ, ראב"י אומר לעולם אינו אוסר עד שיהיו שני ישראלים אוסרין זע"ז", ולמסקנת הסוגיא שם מוקמינן לברייתא בדליתיה לעכו"ם ולכן משמע בדברי ר"מ דאינו אוסר על הישראל אע"פ שהישראל אוסר על ביתו דעכו"ם [כי בישראל גזרו ליתיה אטו איתיה ע"ש], וברש"ש שם העיר בדברי ראב"י משמע דהעכו"ם אוסר נמי על ביתו דהישראל במקום ב' ישראלים אוסרין זע"ז, ובפשוטו כל הברייתא מיירי בדליתיה לעכו"ם, וקשה א"כ מ"ש במקום ישראל אחד לר"מ דאינו אוסר מבמקום ב' ישראלים לראב"י דאוסר, ע"ש.

אמנם יתכן לבאר על דרך משנ"ת בד' הרמב"ן, דהא דעכו"ם בדליתיה לא אסר – היינו רק כלפי הדין דשויהו לדירתו דירה לאסור על הישראל, אך כלפי הדין דאין עירוב חל במקום עכו"ם י"ל דאף בדליתיה חשיב דיור לענין שיחול דין זה, וממילא מבואר דבמקום ב' ישראלים לכו"ע גורם העכו"ם שלא יחול עירובן בדליתיה. וע"ע מה שהארכנו שם בסוגיא בסי'.

בביאור ראיית הראב"ד מסוף פרקין דא"צ ב' ישראלים "אוסרין זע"ז"

(א) **א' בגמ'** אמר רב יהודה אמר רב ישראל ונכרי בפנימית וישראל בחיצונה בא מעשה לפני רבי ואסר ולפני ר' חייא ואסר, ולמסקנא אוקמוה כר"ע דס"ל רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה וממילא יש כאן ב' ישראלים אוסרין זע"ז ולכן אוסר העכו"ם בחיצונה, ולדינא נחלקו הראשונים אם קיי"ל כהאי עובדא מאחר דבעלמא לא קיי"ל כר"ע, וד' הראב"ד המובא בראשונים הוא דלרווחא דמילתא הוא דאוקמוה כר"ע אך לעולם א"צ שנים אוסרין זע"ז אלא כיון דשכיחי דדיירי אוסר העכו"ם.

ובחידושי הרשב"א כאן (וכן בדע"ה): וכ"ה בר"ן ומאירי הביאו בשם הראב"ד להוכיח כשיטתו מדינא דר' אלעזר בדע"ה: דנכרי הרי הוא כרבים ולפי' הר"ח ודעימיה איירי ר"א בג' חצירות של יחידים זו לפנים מזו ובב' מהם דרים ישראלים ובא' מהפנימיות דר עכו"ם וחידוש ר"א דהעכו"ם אוסר בחיצונה מחמת גזירה הואיל ואיכא רבים בחיצונה ומאן דלא ידע סבר שהעכו"ם דר עם ב' ישראלים ואפ"ה מטלטלים בלא שכירות, וא"כ כ"ש בניד"ד דהעכו"ם דר עכ"פ עם אחד מהם יחד בפנימית והוו נמי רבים בחיצונה דאוסר העכו"ם בחיצונה, עכ"ד¹⁹.

(ב) **ובפשוטו** ראיית הראב"ד צ"ב טובא, דהן אמנם יש ראייה מד' ר"א לאסור לדינא אף בסוגיין בגוונא דאסרו רבי ור' חייא, אך מה ראייה יש משם ליסודו של הראב"ד דמדינא לא הוצרך ראב"י שני ישראלים אוסרין זע"ז אלא רק שכיחי דדיירי, והרי ר"א לא אסר אלא מגזירה שיטעו ויסברו שהעכו"ם דר עם ב' ישראלים ולפי טעותם הרי יש שני ישראלים אוסרין זע"ז, אבל בגוונא דל"ש הגזירה מהיכ"ת דמדינא א"צ אוסרין זע"ז. [ונפ"מ כגון באב ובנו הסמוכים על שלחן אחד וכיו"ב דאין אוסרין זע"ז, שלפ"ד הראב"ד כתבו הגאון בסוגיין והבית מאיר בסי' שפ"ב סי"ז דעכו"ם אוסר עליהם, אף של"ש שם שום גזירה, ובאמת בפשוטו אף בגוונא דישאל ועכו"ם בחיצונה וישראל בפנימית ל"ש הך גזירה לפמש"כ הרשב"א והר"ן ורוב הראשונים בטעם הגזירה, ואכמ"ל, והראב"ד הרי כתב לאסור לדינא אף בהך גוונא מטעם שא"צ אוסרין זע"ז]. וצ"ע.

(ג) **ונראה** לבאר ראיית הראב"ד בכמה אנפי, חדא, דהנה מצאנו שיטות רבות בראשונים בטעם הגזירה דר"א, דד' תוס' שהגזירה היא דיטעו ויסברו שיש עוד ישראלים עם העכו"ם בפנימית וד' הרמב"ן במלחמות בשיטת הרי"ף דיטעו ויסברו שכולם דרים יחד בחיצונה, אך בחי' הר"ן מבואר דבפשוטו הגזירה היא דיטעו ויסברו שעכו"ם וישראל אחד דרים בפנימית וישראל השני בחיצונה [וכ"כ הט"ז בסי' שפ"ב סק"ה, וע"ש שביאר דלא מסתבר שהטועים יחשבו שיש עוד ישראלים שם אלא רק יטעו בישראלים הדרים שם באיזה חצר כ"א דר], ולפ"ז נמצא דגזירה דר"א היא אטו דינא דרבי חייא בישראל

¹⁹ והראב"ד אזיל לשיטתו בכתוב שם בדע"ה: שהשיג ע"ד בעה"מ במה שפי' ד' ר"א שם בב' חצירות כפרש"י ותוס', והראב"ד השיג עליה וכתב דאיירי בג' חצירות וכשיטת הר"ח.

ועכו"ם בפנימית וישראל בחיצונה, וא"כ מוכח להדיא דבזה אסור מדינא ולא מגזירה, ובהכרח א"כ מד' ר"א דאף לדידן דלא קיי"ל כר"ע א"צ ב' ישראלים אוסרין זע"ז, ואת"ש ראיית הראב"ד²⁰.

והא דהוכיח כן הראב"ד רק לפ"מ שפירש הוא דר' אלעזר איירי בג' חצירות²¹ [והרי הר"ן פי' כן אף לפי' ש"ר דאיירי בב' חצירות] י"ל בתרי אנפי, חדא דס"ל דאם איירי בב' חצירות אזי יתכן שהגזירה היא כד' התוס' והרבה ראשונים דיטעו ויסברו שיש עוד ישראלים עם העכו"ם בפנימית ומשא"כ אם איירי ר"א בג' חצירות א"א לומר כן, והוא לפ"מ שמבואר בתוס' שם בד' רב אדא [וכ"ה להדיא בתוס' הרא"ש שם בד' ר"א] דהגזירה היא שיאמרו כשם שיש שני ישראלים בחיצונה ה"נ יש שני ישראלים עם העכו"ם בפנימית, וזה שייך רק אם יש אכן שנים בחיצונה ומשא"כ לפי' הראב"ד שיש רק אחד בכל חצר, ובאופ"א י"ל דבגוונא דשני ישראלים בחיצונה ועכו"ם בפנימית לא ס"ל לראב"ד כהר"ן דיטעו לחשוב שאחד הישראלים שבחיצונה דר בפנימית, שהרי הטועים נמצאים בחיצונה (דשם היא טעותם בשרואים את החיצון מטלטל שם) ורואים שם את ב' הישראלים, אמנם לפי' הראב"ד דאיירי ר"א בג' חצירות – אזי שפיר יש לפרש כן דהטועים סבורים שהעכו"ם והישראל הפנימיים דרים יחד (ואינם יודעים שדרים הם בחצירות חלוקות מאחר שרואים אותם יוצאים יחד לחיצונה)²².

(ד) **אולם** נראה לדחות דרך זו עפ"מ דמבואר ברשב"א בעבה"ק (וכן משמע בחידושי עה:): דהטעות היא בדין ולא במציאות, שהטועים יסברו שאין חילוק בדין בין רגל המותרת לרגל האסורה במקומה²³, ולכן יבואו לטעות דלעולם אין חצירות אוסרות זע"ז בד"ר²⁴, וכן משמע בחי' המאירי שם (בפירושו לד' רש"י, אך בביה"ב ביאר דהטעות היא במציאות כמבואר בפרש"י, וצ"ע), ולפ"ז לכאן' כשם שיסברו הטועים דיש לו לעכו"ם לאסור בד"ר ה"נ יסברו דיש לו לישראל לאסור בד"ר וממילא הרי לפי טעותם יש בחיצונה שני ישראלים אוסרין זע"ז [והא דלא גזרי' בישראלים לבד הרי הוא רק כי יאמרו דעירבו ומשא"כ במקום עכו"ם דבעי' שכירות ולא יאמרו ששכרו כמבואר בגמ'], וא"כ לפ"ד הרשב"א גופיה בטעם הגזירה הדק"ל מהי הראיה שהביא הרשב"א בשם הראב"ד מד' ר"א דלדינא א"צ אוסרין זע"ז.

[ועי' בריטב"א שכתב ג"כ דהטעות היא בדין ולא במציאות, אך ס"ל שהטעות היא בהל' עכו"ם, והיינו דמדינא אין עכו"ם אוסר בד"ר כשדר לבדו משום דלא חיישינן שילמדו ממעשיו בד"ר גרידא, אך הטועים יסברו שאין חילוק בין אם דר עם הישראל בחצר בדוירים גמורים או בד"ר גרידא, ולפ"ז היה מקום לומר דכלפי דין זה דבעי' שני ישראלים בחיצונה לא מצאנו גזירה שיטעו בזה, ואת"ש ראיית הראב"ד, אך באמת בהכרח מודה הריטב"א גם לגזירה שכתב הרשב"א, כי הרי בגמ' עה: פריך מ"ש ישראל דלא גזרי' ביה כבעכו"ם, ומשני דבישראל יאמרו דערוכי ערוב, ומבואר דגם בישראל שייך לגזור שיסברו דרגל המותרת ג"כ אוסרת ורק שיתלו

²⁰ וכן מבואר דרך זו דגזירה דר"א היא אטו דינא דרבי ור' חייא – בק"נ או' ס' ונתיב חיים בגליון השו"ע, וכ"ה בעצי אלמוגים ובחזו"א סי' פ"ב סק"ד, וע"ש שכתבו כן כולם ליישב השמטת הרי"ף והרא"ש להסוגיא סה:, ועי' בס' מש"כ לדון בדבריהם.

²¹ וכדמשמע מדברי הראב"ד דהוכיח כן רק לשיטתו ומשא"כ לפרש"י ותוס' דאיירי ר"א בב' חצירות ושנים בחיצונה, וכ"כ הרשב"א עה: להדיא דלפרש"י ותוס' אין שום ראייה.

²² וכדרך זו פי' בעצי אלמוגים ד' הרא"ש שכתב בשיטת הרי"ף דרב אדא גזר בישראלים רק בג' חצירות ולא בב' חצירות (דהיינו שדר יחד בפנימית ושנים בחיצונה), וביאר דהגזירה היא שיסברו דב' הפנימיים דרים יחד אך אין גזירה שיסברו דאחד מהחיצונה דר בפנימית וכמשנ"ת.

²³ אמנם נראה דיודעים הם דיחיד אינו אוסר בד"ר בחיצונה, וטעותם היא רק שחושבים שכל רבים הדורסים בחיצונה אסרי ולא משום שהם רגל האסורה במקומה, וזהו דאמר רב אדא דאסור הואיל ורבים הם בחיצונה, ולכן לא אסור בב' יחידים אלא רק בג' (לד' רב אדא שאסר בישראלים).

²⁴ כ"ה בעבה"ק, ובחידושי עה: כתב דיאמרו שאין עכו"ם אוסר כלל, ונראה שאי"ז סותר, די"ל שיטעו באחד משניהם, דיש שיסיקו דאין עכו"ם אוסר כלל, ויש שיסיקו דחצירות אינן אוסרות זע"ז.

שעירבו, ובניד"ד במקום עכו"ם הרי לא שייך לתלות בעירוב כל שלא שכרו, וכן מפורש שם בריטב"א דבישראל שייך לגזור שיסברו דאין חילוק בין רגל האסורה לרגל המותרת. והא דפרכינן שם מגזירה דעכו"ם לגזירה דישראל, ולכא' לפ"ד הריטב"א אין שייכות ביניהם, צ"ל דיסוד הגזירה היא שיסברו דאין חילוק בין דיורין גמורים לדיורי דריסת הרגל, ועדיין צ"ע].

(ה) ונראה לבאר באופ"א ראיית הראב"ד עפמשנ"ת בסי' בכוונת דברי רש"י ותוס' עה: שכתבו לבאר הטעם דבעכו"ם בפנימית וישראל יחיד בחיצונה ל"ש גזירת ר"א, דהיינו משום דלא עדיף מישראל הדר עם העכו"ם יחד באותה חצר דלא אסר עליה למאי דקיי"ל כראב"י דבעי' שנים במקום עכו"ם, והעלינו ממשמעות דבריהם דאף אם טעם הגזירה שייך בכה"ג, מ"מ ס"ל דגדר הגזירה היתה רק דעכו"ם הרי הוא כרבים, והיינו דעכו"ם דינו כרגל האסורה בישראל ואוסר בד"ר, אך כל שאיננו ראוי לאסור מטעמים אחרים (לא מחמת שהעכו"ם דר שם רק בד"ר) ע"ז לא תקנו כלום, ולהכי ס"ל לרש"י ותוס' דבישראל יחיד אין העכו"ם אוסר אף אם שייך בו טעם הגזירה, כיון שסו"ס כלפי הך חסרון דבעי' שני ישראלים במקום עכו"ם לא תקנו מידי. [וע"ש שהרחבנו בזה, וביארנו עוד די"ל שאין כאן גזירה מאוחרת שגזר ר"א, אלא ר"א חידש סברא בעיקר התקנה, דמחמת חשש טעות זו – כך תקנו מעיקרא שעכו"ם אוסר לא רק בדיורים גמורים אלא גם בד"ר, וע"ש שביארנו הטעם שלא תקנו כלום כלפי חסרון דין שני ישראלים בכה"ג].

ולפ"ז מבוארת היטב ראיית הראב"ד, דכשם שבישראל יחיד בחיצונה אין העכו"ם אוסר אף אחר הגזירה, ה"נ במקום שני ישראלים אחד בחיצונה ואחד בפנימית שאינם אוסרין זע"ז לא היה העכו"ם אוסר אלמלי דמדינא א"צ אוסרין זע"ז.

(ו) באופן נוסף נראה לבאר ראיית הראב"ד בהקדם מש"כ לבאר בסי' די"ל שהגזירה דר' אלעזר איננה גזירה מאוחרת שחידש ר"א, אלא היא סברא בעיקר התקנה דמחמת טעם הגזירה כך תקנו מעיקרא שעכו"ם הרי הוא כרבים, ורק שלולי חשש הטעות שהעלה ר"א לא היו מתקנים כך, ע"ש.

ולפ"ז יתכן לומר דגם דין זה שחידש הראב"ד דא"צ "אוסרין זע"ז" – איננו בהכרח שלא מחמת הגזירה, ושפיר הוכיח הראב"ד מדינא דר"א דודאי כן הדין דא"צ אוסרין זע"ז, אך אמנם יתכן שהוא משום טעם הגזירה, אבל אין בזה נפ"מ, כי סו"ס כך תקנו בעיקר התקנה דעכו"ם אוסר במקום שני ישראלים אף אם אינם אוסרים זע"ז.

ולפ"ז את"ש, דאף אם בגוונא דעכו"ם וישראל בחיצונה וישראל בפנימית ל"ש כלל טעם הגזירה, מ"מ סו"ס לדינא א"צ אוסרין זע"ז (אף אם זהו משום טעם הגזירה השייכת במק"א – סו"ס לא פלוג וכן תקנו בעיקר התקנה) וכמשנ"ת. [וכע"ז ביארנו בד' הבעה"מ בסי'].

[ויש להוסיף בזה, דהנה הגאון והבית מאיר למדו בד' הראב"ד כשיטת הריטב"א בסוגיין דסגי בחד דשכיח דדייר במקום עכו"ם, ולפ"ז ישנם נפ"מ רבות לד' הראב"ד וכגון באב ובנו הסמוכים על שלחן אחד וכיו"ב דאף שאינם אוסרין זע"ז מ"מ שכיח דדיירי וממילא עכו"ם אוסר עליהם, אמנם בסי' הארכנו להוכיח דהראב"ד חידש רק דין מסוים בפנימית וחיצונה, והיינו דהראב"ד מודה דבעי' דוקא שני ישראלים במקום עכו"ם, וכן שיהיו שני הדיורים חלוקים זמ"ז (לאפוקי אב ובנו וכיו"ב שאינם אוסרים זע"ז מחמת חיבור דיוריהם), ורק חידש הראב"ד בדרגת הדיורים הנצרכת במקום עכו"ם דא"צ דיורים גמורים שבכוחם לאסור בהל' עירובי חצירות, אלא אף דיורי ד"ר המותרת שהם דיורים קלושים שאין בכוחם לאסור – ג"ז סגי לענין דחשיב שנים במקום עכו"ם.

ולדברינו ניחא טפי לבאר כהנ"ל, דמחמת הגזירה תקנו דסגי בד"ר המותרת ליחשב שנים במקום עכו"ם, דאילו לפ"ד הגאון והבי"מ לא ניחא כ"כ לבאר דמחמת חשש טעות במקרה מסוים בפנימית וחיצונה – הוי זה סיבה לתקן דבכ"מ א"צ אוסרין זע"ז, ומשא"כ לדברינו שטעם הגזירה וגם התקנה – שניהם המה רק בפנימית וחיצונה].

וכדרך זו נראה טפי בל' הראב"ד (המובאת ברשב"א ור"ן) במש"כ דאם אסר ר"א שם – כ"ש בניד"ד דעכו"ם דר עם אחד מהם בפנימית והוו נמי רבים בחיצונה, ומל' זו משמע דכוונתו דגם בניד"ד שייך לאסור משום הגזירה, ועי'.

(ז) בשולי הדברים יש לציין דברמב"ן במלחמות עה: בסוף דבריו מבואר דס"ל כהראב"ד דלדינא א"צ אוסרין זע"ז, אך מבואר מדבריו דלא כג' הדרכים הנ"ל שביארנו בד' הראב"ד, אף שגם הרמב"ן מפרש הגזירה דר"א כהראב"ד דאיירי בג' חצירות, דע"ש שמבואר מדבריו דאף לולי הגזירה דר"א א"צ אוסרין זע"ז מדינא, וגם מבואר בדבריו דאף אם מדינא בעי' אוסרין זע"ז – מ"מ במקום דשייך למיגזר כר"א מהני הגזירה לאסור אף כשאין אוסרין זע"ז, וגם מבואר בדבריו דבגווי דסוגיין נמי שייכא בגזירה, כי לדבריו הגזירה היא שיטעו ויסברו שכולם דרים יחד בחיצונה – העכו"ם וב' הישראלים דבכה"ג הרי אוסרין זע"ז, ולכן שייך לגזור ולאסור בכל גווי, וע"ש שהוסיף לפרש דבאמת ר"א גופיה נתכוון לכלול כל הני גווי באומרו "עכו"ם הרי הוא כרבים", דכל מקום שרבים אוסרים עכו"ם נמי אוסר²⁵. [ועי' משנ"ת בד' הרמב"ן בארוכה בסי'].

²⁵ ואמנם צ"ע בזה דא"כ ה"נ עכו"ם בפנימית וישראל בחיצונה נכלל בזה, וברמב"ן שם משמע דכה"ג ודאי אינו אוסר (ודלא כד' הרמב"ם פ"ד הלכ"ב להבנת הב"י בסי' שפ"ב סי"ז). ועי' בסי' הבא מש"כ ליישב.

בטעמייהו דהרי"ף והרא"ש שהשמיטו לדיני דסוגיין

(א) **אי' בגמ'** אמר רב יהודה אמר רב ישראל ונכרי בפנימית וישראל בחיצונה בא מעשה לפני רבי ואסר ולפני רב חייא ואסר, ולמסקנא אוקמוה כר"ע דס"ל רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה וממילא יש בחיצונה ב' ישראלים אוסרין וע"ז ולכן אוסר שם העכו"ם, ולדינא נחלקו הראשונים אם קיי"ל כהאי עובדא מאחר דבעלמא לא קיי"ל כר"ע.

והנה הרי"ף והרא"ש השמיטו את כל הסוגיא, וכתב הרשב"א עה: דנראה מזה דס"ל כהשיטות דלא קיי"ל כהאי עובדא מאחר ואוקמוה כר"ע ולכן השמיטוה [וכ"כ הר"ן ומאירי], אך תמה ע"ז דמד' הרי"ף שם עה: מוכח דס"ל דקיי"ל הכי, שהרי בגמ' שם מבואר מימרא דר' אלעזר דנכרי הרי הוא כרבים, ולפי' הרי"ף איירי ר"א בג' חצירות של יחידים זו לפנים מזו ובב' מהם דרים ישראלים ובאחת הפנימיות דר עכו"ם ואסר ר"א בחיצונה מגזירה ע"ש, וא"כ כ"ש בניד"ד דאוסר, עכ"ד²⁶.

אמנם הבעה"מ בסוגיין והרמב"ן במלחמות עה: כתבו דאדרבא, הרי"ף סמך על מה שהעתיק ד' ר"א דמזה מבואר דגם בגוונא דסוגיין יש לאסור ולכן לא הוצרך להעתיק את הסוגיא דידן במקומה. [והרמב"ן הוסיף שיש לפרש דר"א נתכוון לכלול בדבריו גם גווני דסוגיין במה שאמר "נכרי הרי הוא כרבים", דכל מקום שהרבים אוסרים נכרי נמי אוסר]. וצ"ב מ"ט לא ניח"ל לרשב"א לבאר כן השמטת הרי"ף [מאחר וגם הוא ס"ל דבדינא דר"א מבואר ג"כ דינא דסוגיין – שמוזה תמה ע"ד הרי"ף].

(ב) **ונראה** לבאר בתרי אנפי, חדא דהנה ברמב"ן ובעה"מ משמע שיש מחלוקת הסוגיות בין אמוראי דסוגיין סה: לר"א דסוף פרקין, דלאמוראי בסוגיין לא ס"ל לגזירה דר"א ולפיכך אוקמוה לדינא דרבי ור' חייא כד' ר"ע דלא קיי"ל כוותיה, אך ר"א ס"ל דאת"ש נמי כד' ת"ק ומכח הגזירה הוא דאסר, [וכן מבואר בא"ר ומחצה"ש ועוד דהוי מח' הסוגיות, אמנם ל' הגר"א בביאורו הוא דגזירה דר"א הוי "למסקנא" וצ"ב]. וממילא נראה בכוונת הרמב"ן ובעה"מ דלכן השמיט הרי"ף את הסוגיא במקומה, כי לא קיי"ל כרבי ור' חייא מכח סוגיין אלא רק מכח הסוגיא דלקמן עה: כר"א דגזר בזה.

אמנם לד' הרשב"א מבואר שם דהוכיח בד' הרי"ף כשיטת הראב"ד דמדינא אסרינן וכסוגיין, והא דאוקמוה כר"ע הוי רק לרווחא דמילתא, ונמצא דקיי"ל כמעשה דרבי ור' חייא מצד הסוגיא דידן ולא מצד הגזירה דר"א דסוף פרקין, וממילא פשוט דלא הו"ל לרי"ף להשמיט את הסוגיא במקומה מחמת דיש ראיה מסוגיא אחרת לדין זה. [ולא ניח"ל לרשב"א לחדש כד' בעה"מ ורמב"ן דיש מח' הסוגיות בגזירה דר"א, או דס"ל דגזירה דר"א אינה מועלת לתרי גווני דסוגיין].

[ויש להוסיף, דהנה בסי' ביארנו ג' דרכים בד' הראב"ד איך הוכיח כדבריו מד' ר"א דלקמן עה:, ובאופן אחרון ביארנו דגם הוא ס"ל דא"צ "אוסרין וע"ז" רק מכח הגזירה דר"א, וע"ש שכן מדוקדק בל']

²⁶ ועי' בסי' אות שהבאנו דנחלקו הראשונים בד' הרי"ף אם ר"א איירי בג' חצירות או בב', ולהצד דאיירי בב' לק"מ ע"ש.

הראב"ד, ולפ"ז לכאן' הדק"ל. אמנם עדיין נראה דחלוקים הבעה"מ ורמב"ן ע"ד הראב"ד כמשנ"ת, דלדידהו הוי זה מחלוקת הסוגיות בגזירה דר"א ומשא"כ להראב"ד אין בזה פלוגתא, וסוגיין דאוקמוה כר"ע הוא רק לרווחא דמילתא, וע"ש שביארנו בד' הראב"ד דעכ"פ לדידה גזירה דר"א איננה גזירה מאוחרת אלא טעם בעיקר התקנה ולכן ס"ל דמה"ט לדינא א"צ "אוסרין וע"ז" כלל].

(ג) ומה"ט צ"ע במש"כ כמה אחרונים בשוב ד' הרי"ף באופ"א מהבעה"מ ורמב"ן, דהרי"ף סמך על דינו דר"א במה שמוכח מדבריו לאסור מדינא בסוגיין אף דלא קיי"ל כר"ע, והוא כי ס"ל לרי"ף דהגזירה דר"א היא שיסברו דעכו"ם וישראל נמצאים יחד בפנימית וישראל בחיצונה, ומוכח א"כ דאסור בזה מדינא, כ"כ הק"נ בס"ק ס' ונתיב חיים בגליון השו"ע, וכ"ה בעצי אלמוגים ובחזו"א סי' פ"ב סקי"ד, ולפ"ז צ"ע לפרש כן שהרי"ף השמיט את הסוגיא במקומה מחמת שמוכח כבר דינא דסוגיין מתוך הסוגיא עה: [אבל לת' הבעה"מ ורמב"ן את"ש, דפסק לדינא דסוגיין מטעם גזירה דר"א ודלא כסוגיין דפליגא אדר"א]. ויש להעיר עוד על דבריהם, דהרי בגוונא דעכו"ם וישראל בחיצונה וישראל בפנימית בעא מיניה ר"א מרב בסוגיין אם שכיח דדייר כדי שיאסורנו העכו"ם, ופשיט ליה דשכיח דדייר, וא"כ הרי יש חידוש בהך גוונא דאוסר העכו"ם, ודין זה א"א להוכיח מדינא דר"א דשלהי פרקין, וא"כ הדק"ל מ"ט השמיט הרי"ף לסוגיין. [ומשא"כ לד' בעה"מ והרמב"ן אין להקשות כן, דסו"ס כיון שלפי סוגיין אין לפסוק כן כלל מאחר ולא קיי"ל כר"ע ורק לפ"ד ר"א יש לפסוק כן משום הגזירה – לכן השמיטו לסוגיין. ויתכן עוד שלפ"ד ר"א שאוסר משום גזירה א"צ כלל דלהוי שכיח דדייר, וכן נקט העצי אלמוגים, אך להלן באות ה' יבואר לא כן, דא"כ הוי זה סתירה בד' ר' אלעזר דבסוגיין בעא מיניה דרב אם החיצון שכיח דדייר, ע"ש]. וצ"ע.

(ד) והנה ברא"ש סוס"י כ"א מבואר שלמד בד' הרי"ף דרב אדא איירי רק בג' חצירות אבל בב' חצירות (דהיינו יחיד בפנימית ושנים חיצונה) אינו אוסר²⁷, וביאר בעצי אלמוגים דס"ל דהגזירה דרב אדא היא שיסברו ששני הפנימיים דרים יחד והו"ל רגל האסורה במקומה, כי העומד בחיצונה ורואה שנים יוצאים לשם מבפנים אינו יודע שיש שם ב' חצירות פנימיות, ומשא"כ בב' חצירות ואחד בפנימית לא שייך לגזור כן. וכתב הרא"ש שם עוד דר' אלעזר דגזר בעכו"ם איירי אף בב' חצירות. וצ"ב מנ"ל לרא"ש לפרש גוונא דר' אלעזר באופן אחר מרב אדא [וברמב"ן במלחמות וברשב"א וריטב"א מבואר באמת בד' הרי"ף דר' אלעזר איירי בג' חצירות], ואשר צריך לחדש משום כך דהגזירה דר"א הויא גזירה אחרת מגזירה דרב אדא.

ונראה לבאר בפשיטות דהרא"ש לשיטתו דהשמיט כהרי"ף את דינא דסוגיין, וזה כמש"כ הראשונים הנ"ל דבהכרח ס"ל דמדינא לא קיי"ל לאסור בחיצונה [ורק מגזירה יתכן לאסור לפ"ד בעה"מ ורמב"ן] ודלא כאחרונים הנ"ל, וממילא בהכרח א"א לפרש גזירה דר' אלעזר כגזירה דרב אדא, דהרי אף אם באמת העכו"ם וישראל הדורים בפנימיות ידורו בחצר אחת ג"כ לא יאסרו בחיצונה, ולכן הוכרח הרא"ש לפרש גזירה דר"א בענין אחר דחיישינן שיסברו שיש עוד ישראלים עם העכו"ם בפנימית כפרש"י ותוס', וממילא הרי שפיר שייכא הך גזירה אף בב' חצירות.

[וי"ל עוד בד' הרא"ש, דגם ברש"י ועוד ראשונים נראה שפי' גזירה דרב אדא וגזירה דר' אלעזר בתרי אנפי, ונראה לבאר טעמייהו דלא ניח"ל לומר דרב אדא פליג על סברת "עירובי עירוב" המבואר בגמ' לגבי הישראל, שהוא משום דנתקשו בקושיית התוס' שם בד"ה ואני קורא, דא"כ ה"נ בעירבו נגזור שיסברו דלא עירבו, ולכך הכריחו דגזירה דר' אלעזר אף רב אדא מודה דלא שייכא בישראל, ואיהו גזר בישראל מטעם אחר

²⁷ וזה שלא כד' הרמב"ן במלחמות שפי' בד' הרי"ף דגם בג' חצירות גזר וכ"ש בב'.

אשר לדבריו ל"ש בזה הטעם דעירובי ערוב, והחילוק בין גזירותיהם בזה י"ל דלר' אלעזר הגזירה היא שיסברו שיש עוד ישראלים בפנימית וע"ז יאמרו עירובי עירוב, אבל לר' אדא הגזירה היא שיסברו דהישראלים שלפנינו אוסרים וע"ז²⁸ וע"ז לא יאמרו עירובי עירוב כי יודעים הם שלא עירבו יחד. גם י"ל בד' הרא"ש דאה"נ לי"ל הכרח לדבריו, ורק דן לפרש כן כדי שד' ר' אלעזר תיתוקם אף כד' רב אדא ודלא כפרש"י ותוס' שהכריחו דר' אלעזר ס"ל כשמואל].

(ה) באופן נוסף נראה לבאר ד' הרשב"א דא"א ללמוד דיני דסוגיין מגוונא דר' אלעזר דאיירי בג' חצירות, דבסוגיין מחודש טפי דהישראל הדר עם העכו"ם שכיח דדייר מחמת הישראל שבחצר השנית וזה א"א ללמוד מגוונא דר' אדא דשם כל אחד מהישראלים דר לבדו (ולא עם העכו"ם) ולכן פשוט דשכיח דדייר.

ובד' הרמב"ן ובעה"מ היה מקום לדון דכיון דאסרינן לדינא משום גזירה דר"א שוב יש לאסור אף אם עתה לא שכיחי דדיירי, כיון דלפי טעם הגזירה שיסברו שהעכו"ם דר עם ב' ישראלים יחד הרי ודאי שכיחי דדיירי [וכמו שא"צ עתה שנים אוסרינן וע"ז מה"ט דגזירה], ומה שבסוגיין הצריכו שכיחי דדיירי הוא לפי דסוגיין פליגא על גזירה דר"א דמה"ט נמי הצריכו אוסרינן וע"ז.

אך באמת א"א לומר כן וכמו שהעיר בזה העצי אלמוגים, דהרי ר' אלעזר גופיה הוא דקאמר בסוגיין דשכיחי דדיירי, ובהכרח דאף אם מחמת הגזירה א"צ אוסרינן וע"ז – שכיחי דדיירי מיהא בעי', ובטעם הדבר דלא מהני לזה הגזירה עי' בסי' שביארנו בזה ב' דרכים. [ויש להוסיף דהנה בריטב"א שלפנינו הגי' בסוגיין היא ר' אילעאי ולא ר' אלעזר ולפ"ז לכאור' לא קשה, אך נראה דעדיין צ"ע דסו"ס הרי בעא מיניה דרב, ומבואר שגם רב הצריך שכיחי דדיירי, ולא מסתבר דקיי"ל כר' אלעזר ודלא כרב²⁹].

(ו) והנראה לבאר בד' הרמב"ן, דהנה ברבינו פרץ בסוגיין מבואר דגם הישראל שבחיצונה שאינו דר עם העכו"ם אינו שכיח דדייר מחמת ד"ר דעכו"ם אצלו – לולי הישראל שבפנימית, וא"כ י"ל דמדיניה דר"א חזינן גם חידוש זה דהישראל שבחיצונה שכיח דדייר מכח הישראל שבפנימית אע"פ שאינם דרים יחד. אך בד' הרשב"א י"ל דס"ל דלא כר"פ דלעולם ישראל שאינו דר באותו חצר של העכו"ם הוי שכיח דדייר אף בלא ישראל נוסף. [וכן צ"ל לכאור' בד' הר"מ (להבנת הב"י) שפסק דעכו"ם בפנימי אוסר אף בישראל אחד בחיצונה, ובהכרח דכל שדר הישראל לבדו הוא שכיח דדייר, וכ"כ השעה"צ סי' שפ"ב סקס"ב בפשיטות, וכ"ה פשטות הסוגיא, דהרי ר"א דן קמי רב דבישראל ועכו"ם בחיצונה וישראל בפנימית מותר כי לא נעשה הישראל שבחיצונה שכיח דדייר מכח הישראל שבפנימית ואעפ"כ פשיט"ל לאיסור בישראל ועכו"ם בפנימית וישראל בחיצונה, ובפשטות היינו משום דכה"ג שהישראל בחיצונה אינו דר שם עם העכו"ם הו"ל שכיח דדייר מצד עצמו, ועי' בגאוי' בסוגיין שעמד כבר בב' צדדים אלו].

(ז) [ועפ"ז נראה ליישב קושי בדברי הרמב"ן במלחמות שם שכתב דר"א כלל בדבריו גם גווי' דסוגיין באומרו "נכרי הרי הוא כרבים" – כל מקום שהרבים אוסרים נכרי נמי אוסר, ולכאור' צ"ע בדבריו דא"כ אף עכו"ם בפנימית וישראל אחד בחיצונה נכלל בכלל זה וברמב"ן שם משמע דכה"ג ודאי אינו אוסר [וגם טעם הגזירה שפי' שם הרמב"ן שיסברו שכולם דרים יחד ל"ש בזה], אכן להנ"ל י"ל דכללא דר"א איירי רק אחר דשכיח דדייר בהדי דעכו"ם, וביחיד בחיצונה לא שכיח דדייר למשנ"ת בד' הרמב"ן כשיטת ר"פ].

²⁸ לד' הרא"ש משום שיסברו דב' הפנימיים דרים יחד, ולד' רש"י משום שיסברו דרגל המותרת נמי אוסרת כל שיש בס"ה ג' בחיצונה. [וזש"כ רש"י דגזירי רבים בחיצונה אטו רבים בפנימית].

²⁹ אמנם הנה בריטב"א בסוגיין העלה דיש מח' הסוגיות אם בעי' אוסרינן וע"ז, ומ"מ בסוף דבריו העלה צד לומר דרב גופיה ס"ל דבעי' אוסרינן וע"ז ואפ"ה לא קיי"ל כוותיה.

(ח) אמנם עדיין צע"ק בד' הרמב"ן, דסו"ס גווני דסוגיין שיש ישראל הדר ממש עם העכו"ם בחצירו ודאי מחודש יותר לומר דשכיח דדייר, ועוד דכ"ז נחא רק בד' הרמב"ן אך בד' בעה"מ א"א לומר כן, כי הוא פירש גזירה דר"א בגוונא דשני ישראלים בחיצונה אשר הם ודאי שכיחי דדיירי, והדק"ל. לכן צ"ל בדעתם דכיון דעיקר האיסור לדין בגווני דסוגיין אינו כשיטת אמוראי דסוגיין אלא רק לפ"ד ר"א – על כן השמיט הרי"ף לסוגיין הגם דכדי לאסור בגווני דסוגיין צריך לחידוש המבואר בסוגיין דכה"ג שכיחי דדיירי, ורק אח"כ מועילה ע"ז גזירת ר"א.³⁰ ועי'.

³⁰ והנה העירוני ללשון הראב"ד בכתוב שם בסוגיין שהשיג ע"ד הבעה"מ במש"כ דהרי"ף שהשמיט לסוגיין סמך על ד' ר"א בשלהי פרקין, ויש חסרון מילים בנדפס, אך בתוך דבריו יש לשון "דר"א גופיה הוא דאסר בסוף פירקין" וכו', וראיתי מי שפירש כוונתו כקושיית העצ"א הנ"ל באות ה' דאם שייכא הגזירה דר"א אף בסוגיין, א"כ מ"ט הצריך ר"א דליהו שכיחי דדיירי, [ועי' בסי' שיישבנו זאת בתרי אנפי]. אמנם יש מקום לפרש כוונתו באופ"א, כמו שהקשינו כאן ע"ד בעה"מ, דאיך אפ"ל דהרי"ף סמך על הסוגיא דדע"ה:, והא יש חידוש נוסף בסוגיין דחשיב שכיחי דדיירי וכדמספק"ל לר"א גופיה, וממילא לא היה לו להרי"ף להשמיט את סוגיין.

סתירת ד' הרשב"א בדין נכרי הרי הוא כרבים

(א) **בהא** דאמר ר' אלעזר עה: 'נכרי הרי הוא כרבים' נחלקו הראשונים במאי איירי, דרש"י ותוס' פירשו דאיירי בנכרי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה, אמנם ד' הר"ח והראב"ד דאיירי בג' חצירות של יחידים ושנים מהם ישראלים ובאחת הפנימיות דר עכו"ם [כ"כ הראב"ד בכתוב שם והשיג בזה ע"ד בעה"מ שפי' כרש"י ותוס', וכן הביאו הרשב"א ר"ן ומאירי סה: בשם הראב"ד, ובשיטת הרי"ף נחלקו הראשונים איך ס"ל כמשי"ת להלן].

והיינו דלד' רש"י ותוס' איירי ר' אלעזר בגוונא דב' הישראלים אוסרין זע"ז, אולם לד' הר"ח ודעימיה אסר ר"א אף בגוונא דאין ב' הישראלים אוסרין זע"ז [ועי' בריטב"א שם דאפשר שלדינא מודו רש"י ותוס' לשיטת הר"ח, ורק נחלקו בפירושא דשמעתא ע"ש].

(ב) **והנה** בסוגיין סה: מבואר דרבי ור' חייא אסרו בחיצונה בגוונא דב' חצירות ועכו"ם וישראל בפנימית וישראל בחיצונה, ואוקמוה שם כר"ע דס"ל רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה וממילא יש שם ב' ישראלים אוסרין זע"ז, ונחלקו הראשונים אם קיי"ל הכי כמעשה דרבי ור' חייא – כיון דאנן לא קיי"ל כר"ע.

אמנם נראה פשוט דלד' הראשונים דר"א דאמר נכרי ה"ה כרבים איירי בג' חצירות הרי בהכרח קיי"ל כמעשה דרבי ור' חייא, דכ"ש הוא, ומה בג' חצירות שאין שום ישראל דר עם העכו"ם באותה חצר אפ"ה אוסר בחיצונה כשיש ב' ישראלים בב' חצירות, כ"ש כשהעכו"ם דר עם אחד מהן יחד באותה החצר שיאסור, וז"ב.

ובפשוטו תליה זו מבוארת ברשב"א ר"ן ומאירי בשם הראב"ד (בסוגיין וכן בשלהי פרקין) ע"ש [ובסי' הארכנו בדבריהם], וע"ע ברשב"א עה: בסוף דבריו שהקשה מזה סתירה בד' הרי"ף, דכיון שמפרש ד' ר"א בג' חצירות הרי בהכרח קיי"ל לדינא כמעשה דרבי ור' חייא בסוגיין, וא"כ מ"ט השמיט הרי"ף לסוגיין שמזה נראה שדחאה מהלכה. [אמנם בד' הרי"ף י"ל בתרתי, חדא, דבאמת לא מפורש ברי"ף דר"א איירי בג' חצירות ולא בב' אלא רק במחלוקת רב אדא ושמואל שם פירש דמיירי בג' חצירות, וד' הרא"ש בסוס"י כ"א דבד' ר"א מפרש הרי"ף כפרש"י דאיירי בב' חצירות, וכן משמע בבעה"מ סה: ולפ"ז לק"מ, אמנם בריטב"א וכן ברמב"ן במלחמות מבואר דס"ל בשיטת הרי"ף כהרשב"א דאף בד' ר"א ס"ל דאיירי בג' חצירות³¹. ובאופ"א י"ל כמש"כ הבעה"מ סה: והרמב"ן במלחמות עה: דאדרבא, הרי"ף סמך על דברי ר' אלעזר

³¹ ויש לציין בזה, דברמב"ם פ"ד הלכ"ג מבואר דפי' במח' רב אדא ושמואל דמיירי בג' חצירות, ואעפ"כ בפשוטו מבואר בדבריו שם בהלכ"ב דבד' ר' אלעזר פי' דאיירי בב' חצירות, אמנם עי' בעצי אלמוגים סי' שפ"ב סקכ"ח שכתב לדחוק בכוננת הרמב"ם דגם בד' ר"א מפרש דאיירי בג' חצירות ויישב בזה מה שנתקשו כל הפוסקים בד' הרמב"ם שם דלפי פשוטו משמע שאסר בעכו"ם בפנימית וישראל אחד בחיצונה, ואכמ"ל. אכן בטוש"ע נמי מבואר חילוק זה, דבסי' שע"ח ס"ה מבואר דרב אדא ושמואל מיירי בג' חצירות, אך בסי' שפ"ב סי"ו גבי עכו"ם מבואר הדין בב' חצירות.

דנכרי ה"ה כרבים אשר מבואר מזה ג"כ דינא דרבי ור' חייא דסוגיין סה: ולכך השמיט את לסוגיין במקומה, ועי' בסי' מש"כ לבאר תרי אנפי בד' הרשב"א מ"ט לא ניה"ל ליישב כן ד' הרי"ף].

(ג) ומעתה צ"ע בסתירת דברי הרשב"א בזה בעבודת הקודש, דפסק את ד' ר"א דנכרי ה"ה כרבים בג' חצירות כפירושו בשיטת הרי"ף ולא הביא בזה שום חולק, ומאידך גיסא במקום אחר שם הביא פלוגתא אם קיי"ל כמעשה דרבי ור' חייא או לא [וכתב דהדעת נוטה כהשיטות דקיי"ל הכי], וצ"ע דהרי להני שיטות דלא קיי"ל כמעשה דרבי ור' חייא – הרי בהכרח ס"ל דר"א איירי רק בב' חצירות ולא בג' וכמשנ"ת לעיל וכמש"כ גם הרשב"א בחידושיו, וא"כ מ"ט פסק את דינו דר"א בג' חצירות בלי שום חולק, וצ"ע.

ביאור ד' הגאון יעקב המחודשת בדין נכרי הרי הוא כרבים

(א) בגמ' אמר ר' אלעזר ונכרי הרי הוא כרבים, רש"י ותוס' פירשו דאיירי ר' אלעזר בעכו"ם בפנימית ושני ישראלים בחיצונה, אבל הראב"ד והרמב"ן במלחמות לד' הרי"ף ועוד פירשו דאיירי בג' חצירות שיש שני ישראלים יחידים בשנים מהם והנכרי באחד מהפנימיות. אמנם מצאנו שיטה מחודשת בגאון יעקב שכתב מדנפשיה בפשיטות דלד' הרי"ף איירי ר"א שיש ג' ישראלים יחידים בג' חצירות ומלבד זאת עוד נכרי בחצר רביעית או ביחד עם אחד מהישראלים הפנימיים, וצ"ב טובא היכן מבואר בדברי ר"א דאיירי בכה"ג דוקא, וגם מה טעם יש לאסור דוקא בכה"ג.

ונראה פשוט בביאור מקור ד' הגאון, דהנה בפשוטו למדו הראשונים דר"א קאי על פלוגתת רב אדא בר אהבה ושמואל לעיל מינה, דראב"א חידש אהא דקתני במתני' דב' חצירות של יחידים אין אוסרין זע"ז, ועלה קאמר ראב"א דאם היו ג' אסורין הואיל ואני קורא בהם רבים בחיצונה, ונחלקו שם רש"י והרי"ף אם כוונתו לב' חצירות וג' ישראלים דהיינו אחד בפנימית ושנים בחיצונה או"ד כוונתו לג' חצירות וג' ישראלים יחידים בכל אחד מהם, וממילא כיון שר' אלעזר קאי עלה וחידש דנכרי ה"ה כרבים, ממילא ס"ל לראשונים דקאי באותו גוונא דראב"א בג' אנשים בב' חצירות או בג' חצירות, ורק חידש דאם באחד הפנימיות יש נכרי במקום ישראל כו"ע מודו דאוסר כרבים בחיצונה, [ואף שמואל מודה בזה, ומזה למדו הראשונים דהלכה כשמואל מדמשמע בדברי ר"א דקאי כוותיה, כיון שאוסר רק בנכרי ולא בישראל כה"ג].

ולפ"ז נראה דהגאון"י למד דר"א קאי בגוונא דראב"א ומוסיף דיש עוד נכרי מלבד הישראלים (ולא נכרי במקום אחד מהישראלים), וממילא עולה דלפ"ד הרי"ף דראב"א איירי בג' חצירות של ישראלים הרי דר"א איירי בד' חצירות ונכרי באחד הפנימיות או שנמצא עם אחד הישראלים באחד מג' החצירות.

ומצאנו כדרך הגאון"י בחי' הר"ן שהביא יש מפרשים דר"א איירי בב' חצירות ונכרי וישראל בפנימית ושני ישראלים בחיצונה³², וביאר כנ"ל לפי דרכו של רש"י דראב"א קאי בב' חצירות וישראל בפנימית ושנים בחיצונה ור"א רק מוסיף גוונא שיש עוד נכרי בפנימית מלבד הישראלים.

(ב) אמנם טעמא בעי למה אסר ר"א רק בכה"ג שיש ג' חצירות של ישראלים ועוד נכרי, והרי הגזירה היא שיטעו ויסברו שכולם דרים יחד והרי העכו"ם אוסר על ב' ישראלים וא"כ מה צריך ג' ישראלים.

³² ועי' בסי' שהרחבנו לבאר מ"ט צריך בכה"ג לגזירה ולא נאסר מדינא, והבאנו דבבעה"מ מבואר דכה"ג אסור מדינא, אמנם בתוס' הרא"ש מבואר נמי דאין לאסור כה"ג מדינא.

ונראה לבאר, דהנה אף שהראב"ד והרמב"ן שניהם מפרשים דאיירי ר"א בג' חצירות של נכרי ושני ישראלים, מ"מ נחלקו אם רק בכה"ג אסר ר"א או אף בב' חצירות ויש בהם נכרי וב' ישראלים, דד' הרמב"ן דאף בב' חצירות אסר (ור"א דאיירי בג' חצירות הוא רק משום דקאי ע"ד ראב"א דאיירי בכה"ג) וטעמיה הוא כי הגזירה היא שיטעו ויסברו שכולם דרים יחד, וא"כ מה לי אם דרים בג' חצירות או בב', אבל ד' הראב"ד בכתוב שם דרק בג' חצירות אסר, והביאור בזה בפשוטו הוא דהגזירה היא שיסברו דהפנימיים דרים כולם יחד בחצר אחת (כיון שהעומד בחיצונה רואה אותם יוצאים יחד לחיצונה ואינו יודע שדרים בפנ"ע בב' חצירות), אבל בב' חצירות ויחיד בפנימית לא שייך לגזור שיסברו שיש עוד בפנימית³³, [וכ"כ בעצי אלמוגים סי' שפ"ב ס"ק בד' הרא"ש דס"ל כהראב"ד בד' ראב"א דאסר רק בג' חצירות]³⁴.

ועפ"ז נראה לבאר בפשיטות שיטת הגאון³⁵, דהנה במש"כ הראב"ד דיטעו ויסברו שהפנימיים דרים יחד צ"ב דסו"ס אף לפי טעותם אין לאסור מדינא, שהרי אף אם הנכרי והישראל דרים יחד בפנימית אין הישראל שבחיצונה נאסר, דהלא כה"ג מבואר בסוגיא סה: דרבי ור' חייא אסרי ואוקמוה כר"ע, אבל לדידן דקיי"ל כרבנן שרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה אין שני ישראלים אוסרין וע"ז בחיצונה וממילא אין העכו"ם אוסר, וא"כ אף לפי טעותם ראוי להיות מותר מדינא.

אכן פשוט דהראב"ד לשיטתו כמו שהביאוהו כל הראשונים לעיל סה: שכתב דרק לרווחא דמילתא אוקמוה כר"ע אבל לעולם אסור גם לדידן משום שא"צ ב' ישראלים אוסרין וע"ז אלא רק שכיחי דדיירי, ושפיר שייכא הגזירה לפנ"ז³⁵, אבל לפ"ד הגאונים שחולקים שם ע"ד הראב"ד וס"ל דכה"ג אין לאסור מדינא – לפ"ז פשוט דלא שייך הגזירה אלא כשבחצירות הפנימיות יש עכו"ם ושני ישראלים דאז שייך לגזור שיטעו ויסברו שכל הפנימיים דרים יחד וממילא אוסרין הישראלים וע"ז בחיצונה ושוב אוסר העכו"ם בחיצונה, ומבוארת היטב ד' הגאון³⁶.

ויש להוסיף בזה, דהגאון³⁷ הרי ביאר כן בשיטת הרי"ף, ובחי' הר"ן ומאירי כתבו בד' הרי"ף דס"ל לדינא כהגאונים שחולקים על הראב"ד בדס"ה: – מדהשמיט את כל הסוגיא שם, וכן דקדק הרשב"א בסוגיין, וממילא שפיר הוכרח הגאון³⁸ לבאר דלא כהראב"ד. [אמנם בבעה"מ סה: ורמב"ן במלחמות בסוגיין יישובו ד' הרי"ף דודאי פסק לדינא כהראב"ד מכח גזירה דר"א ע"ש, אבל גם הם מודו דמדינא אין לאסור בעכו"ם וישראל בפנימית וישראל בחיצונה].

ג) ומקור לדברינו יש בחי' הר"ן שתלה כתליה זאת ממש בשיטת רש"י ודעימיה דר"א איירי בב' חצירות ונכרי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה, וביאר דהגזירה היא שיסברו דאחד הישראלים שבחיצונה דר בפנימית עם העכו"ם וממילא אסור בחיצונה כמבואר בסוגיא סה:, אך הקשה ע"ז דהתינח לפ"ד הראב"ד דס"ל דקיי"ל לדינא כהסוגיא שם, אך לפ"ד הגאונים והרי"ף דפליגי א"א לפרש כן, וע"ז כתב בהמשך דבריו דלדידהו יש מפרשים דר"א איירי בגוונא דראב"א דיש ישראל בפנימית

³³ דאין גזירה כלל שיסברו שיש אנשים נוספים בפנימית שאינם קיימים, אלא רק טועים הם באנשים הקיימים שם היכן כל אחד דר, וכמש"כ הט"ז סי' שפ"ב סק"ח, וכ"ה ד' הר"ן, ודלא כפרש"י ותוס'.

³⁴ אמנם ילה"ע דבראב"ד בכתוב שם סה: מבואר טעם הגזירה כהרמב"ן שיסברו דכולם דרים יחד, וצ"ע.

³⁵ והנה הביאו הראשונים לעיל בשם הראב"ד שהוכיח כדבריו מגזירה דר"א, ועי' בסי' שהקשינו מה ראה יש מד' ר"א דאסר מגזירה – ללמוד מזה דמדינא א"צ אוסרין וע"ז. אמנם למשנ"ת כאן נתיישב היטב, וכן ביארנו שם באופן אחד דהראהו היא מזה דלולי דא"צ אוסרין וע"ז – הרי אף לפי טעותם לא היה מקום לאסור.

³⁶ ולפ"ז נראה לכאן דה"ה אם דר עכו"ם לבדו באחת הפנימיות ובפנימית אחרת דרים ב' ישראלים יחד דאוסר בחיצונה (ולא דוקא אם דרים ג' הישראלים בג' חצירות בפנ"ע), ועי'.

ושנים בחיצונה ורק מוסיף דיש גַם נכרי בפנימית דבכה"ג חיישינן שיסברו דאחד מהחיצונה דר בפנימית והרי יש שם עכו"ם עם ב' ישראלים וממילא אוסר על הישראל בחיצונה.

ונמצא דהר"ן והגאון"י יסוד שיטתם חד, דהגזירה היא רק שיטעו ויחליפו בין החצירות היכן כל אחד דר, והטעות היא רק בפנימית, אך אין צד שיטעו לחשוב שכולם דרים בחיצונה, ולכן אם לא קיי"ל כהסוגיא סה: אזי שייכא הגזירה רק כשיש בסך הכל ג' ישראלים ועכו"ם, והחילוק בין הר"ן לגאון"י הוא רק בשיטות הראשונים אם ראב"א ור"א מיירי בב' חצירות או בג' חצירות וכמשנ"ת.

ביסוד דין ליתא לעירובייהו גבייהו

- א. שיטת החזו"א ביסוד הדין דבעינן עירוב ברשות המתערבת, המקורות לזה.
- ב. הוכחות מד' כמה ראשונים בסוגיין דהחסרון רק מצד איסור טלטול של העירוב.
- ג. ד. ישוב ד' הראשונים דמודו ליסוד החזו"א, ובסוגיין שאני.
- ה. תמיהה בדברי הריטב"א בסיפא דסיפא שדן אם יש שם חסרון ללע"ג.
- ו. ביאור בדברי הריטב"א שמביא ב' שיטות אם יש חסרון מצד איסור טלטול של העירוב.
- ז. ביאור נפלא בכוונת הריטב"א לשיטה אחרת שהזכיר בדין ללע"ג.
- ח. עפ"ז מתיישבת היטב התמיהה הנ"ל באו' ה'.
- ט. ביאור תי' הריטב"א דסיפא דסיפא שאני משאר סוגיין ושם שייך יסוד החזו"א, מקור לזה.

(א) עירובין סו:, ב' חצירות זו לפנים מזו ונתנו בני פנימית עירובן בחיצונה ושכח אחד מן הפנימית לערב – ל"מ לבטל רשותו לבני פנימית ויותרו לעצמם, משום דליתא לעירובייהו גבייהו. ופרש"י – ולכשיבדלו מן החיצונה הרי הן בלא עירוב וכולן אוסרין זע"ז. ובפשוטו הביאור בזה הוא דעירוב ל"מ אא"כ הוא נמצא ברשות המתערבת, כי יסוד דין העירוב הוא שכולם דרים יחד במקום הפת [וכמש"כ רש"י דמ"ח. ד"ה ה"ג, וכ"כ הטושו"ע ר"ס שס"ו, וז"ל: "...שגובים פת מכל בית ובית ונותנים אותו באחד מבתי החצירות שע"י כך אנו רואים כאילו כולם דרים באותו הבית וכאילו כל החצר מיוחד לאותו בית" עכ"ל. ובמשנ"ב שם סק"ד הוסיף, וז"ל: "וכמו שהסביר הרמב"ם וז"ל שיתערבו במאכל אחד שמניחים אותו מע"ש כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כ"א ממנו חולק רשות מחבירו אלא כשם שיד כולנו שוה במקום זה שנשאר לכולנו כך יד כולנו שוה בכ"מ שאחז כ"א לעצמו והרי כולנו רשות אחד, ובמעשה הזה לא יבואו לטעות ולדמות שמותר להוציא מרה"י לרה"ר. עכ"ל]. ועל כן כל שנבדלו בני הפנימית בעירובן מהחיצונה והמה מעורבין לעצמן – הרי ליתא לעירובייהו במקום העירוב ול"מ.

וכ"כ בחזו"א סי' צ"ו סקל"ה דנראה דמעיקר תקנת עירוב הוא שיהא מונח באחד מן הבתים המעורבין, וכ' דזהו המבואר בברייתא המובאת לקמן פה: ובסוכה ג: דעירובי חצירות בחצר, ומסיק שם בגמ' דהכוונה בבית שבחצר המעורבת ולא בחצר אחרת, וכן פרש"י שם, וזהו הדין הנ"ל דמעיקר תקנת עירוב הוא שיהיה עירוב ברשות המתערבת וכמשנ"ת דאל"כ בטל כל עיקר מהותו של העירוב לדון שכולם דרים שם והחצר כולה משמשת לאותם הדיורים.

הוכחות מד' כמה ראשונים בסוגיין דהחסרון רק מצד איסור טלטול של העירוב

(ב) אבל בתוס' ד"ה ליבטיל וכו' כ' לפרש הא דליתא לעירובייהו גבייהו, ד"לא מצי שקלי בני פנימית לעירובייהו בחיצונה דאסרי עלייהו", ומשמע שכל החסרון הוא רק משום שא"א להביא העירוב אצלם ואי"ז מעיקר תקנת עירוב. וע"ש בתור"פ כמה פעמים שכ' חסרון זה דא"א

להביא העירוב אצלם, וכ"כ במאירי שם, וכ"נ לפרש דברי הריטב"א שם, דכ' להק' – "וכי תימא לישקלו לעירובייהו בהדייהו וליעייילו לחצרן, הא לא אפשר, דכיון שהם אסורים עם החיצונה א"א להם להביא העירוב לחצרן". וכבר תמהו בזה רבים דהא אין עירוב בשבת, וכל שלא חל בביה"ש תו ל"מ אף בדיעבד [וכמש"כ בעצ"א סי' שס"ו ס"ב, וכן מוכח מלקמן עו. דבהניח עירוב משחשיכה אף בדיעבד ל"מ, וכ"כ בתוס' ע: ד"ה וקתני בשם הר"ח ע"ש, וכ"ה בפשוטו בסוגיא סה: דדנו אם שוכר כמערב דא"א באמצע שבת, אף דאין איסור לשכור בשבת כמש"כ תוס' סו., וכ"ז דלא כשפ"א בשבת ל"ד שצייד דלפ"ד הראשונים בסו"פ דקאי שם על ע"ת, י"ל דע"ה מהני בדיעבד באמצע השבת].

ויתכן דיל"פ כוונת הריטב"א כהראשונים הנ"ל דאילו היה אפשר ליטול העירוב בשבת – אזי היה מתיר כבר מע"ש, כיון דכל החסרון דליתא לעירובייהו גבייהו הוא דא"א ליטול את העירוב, וע"ע בס' האיר יוסף מש"כ בדברי הריטב"א.

עכ"פ חזינן מכל הני ראשונים לכאן' דלא כיסוד החזו"א, דמעיקר תקנת העירוב אין עיכוב שיהא העירוב ברשות המתערבת, אלא רק בעינן שיהא אפשרות טלטול העירוב לחצר, ונפ"מ לכאן' שאם יהא העירוב בבית של הפקר (והיינו בית התבן וכדו') דאל"כ ל"ה בית דירה, ועירוב בעינן להניח בבית הראוי לדירה כמבו' במתני' פה: שאין איסור ליטול משם את העירוב לתוך הרשות המתערבת – שפיר מהני אע"פ שאין הבית ההוא בכלל העירוב [וכמו"כ בבית של עכו"ם הדר יחידי דדירתו כדיר של בהמה ואינו אוסר].

אמנם הוא תמוה בסברא, דלכאן' פשוט כד' החזו"א דיסוד דין העירוב הוא לקבוע שכולם דרים באותו בית ששם העירוב וכל החצר מיוחדת לאותו הבית כמש"כ הראשונים הנ"ל, וביותר צ"ע דהרי ל"מ ליתן את העירוב בחצר ואע"פ דאפשר ליטלו לבית, ויסוה"ד כי צריך לקבוע שם דירה וחצר לא חזי לדירה, וא"כ איך שייך לומר דמהני בבית שאינו מכלל הרשות המתערבת, והרי איננו קובעים שם דירה כלפי מקום המתערב, וצ"ע.

ישוב ד' הראשונים דמודו ליסוד החזו"א, ובסוגיין שאני

ג) ושמעתי דרך לדון בד' התוס' ותור"פ דס"ל בסוגיין דלא כפרש"י, דרש"י פי' דכדי שיתורו בני הפנימית אע"פ שבני החיצונה אסורים מחמת השוכה שבפנימית – צריך שיבדלו בעירובן מבני החיצונה וממילא יש חסרון דליתא לעירובייהו גבייהו, אמנם בד' תוס' ותור"פ יל"פ דס"ל דאף אם מקיימים את העירוב עם בני החיצונה – מהני העירוב לבני הפנימית הגם דבני החיצונה אסורים במקומם – מ"מ אי"ז מבטל את העירוב המשותף לבני הפנימית בפנימית (ובד' ר"פ י"ל עוד דאף בני החיצונה מותרים במקומם, כי ס"ל דהשוכה שביטל לבני חצירו הו"ל אורח ואינו אוסר בד"ר על בני החיצונה ודלא כרש"י בסוגיין ד"ה ליבטיל, וכ"ה בריטב"א ובפשוטו גם בתוס' דידן בסו"ד ובתוהרא"ש), ואכמ"ל בביאור הדברים, אשר לפ"ז י"ל דשפיר נמצא העירוב ברשות המתערבת, ולכך פירשו הראשונים דהחסרון כאן הוא חסרון חדש דא"א ליטול את העירוב לכל הבתים, וחידשו בזה דין דצריך שיהא מותר ליטול את העירוב לכל הבתים המעורבים עימו.

אבל באמת א"א לומר כן, כי במאירי וריטב"א כתבו להדיא כפרש"י דהנידון כאן הוא דליבדלו בני פנימית מן החיצונה בעירובן, ואפ"ה החסרון הוא רק משום דא"א ליטול העירוב וכנ"ל, ובאמת שגם בדברי התוס' נראה כן לכאן', כי בסו"ד מבואר בתוס' דהעירוב המשותף של שני החצירות בטל בלא"ה מחמת שהחיצונים אסורים במקומם, וא"כ נראה דכשדנה הגמ' להתיר לבני פנימית עכ"פ – לולי החסרון דליתא לעירובייהו גבייהו, היינו רק מדין דמצו ליבדל בעירובן מבני החיצונה, והדק"ל מ"ט פי' התוס' וש"ר דהחסרון הוא רק כי א"א ליטול העירוב, דלכאן' מעיקר תקנת העירוב ל"מ כי

אין העירוב נמצא ברשות המתערבת כדי לקבוע את הדיור המשותף של כל המעורבים באותו הבית ושכל החצר משמשת לאותו הבית.³⁷

ד) ונראה ליישב דשאני בסוגיין דבאמת עשו מעשה עירוב משותף על ב' החצירות ורק דלא התיר מחמת אחד שלא עירב עימם, ואי"ז חסרון בעיקר מעשה העירוב אלא רק בהיתר העירוב על ב' החצירות יחד, וראיה מוכרחת לזה, דד' הרבה ראשונים דבמת השוכח באמצע השבת או שעזב את ביתו והסיח מליבו – הותרו כולם יחד מכאן ואילך, וכמב' במשנ"ב סי' שע"א סק"ב וביה"ל שם ד"ה שהניח³⁸, והרי עירוב לא חל באמצע השבת, ובהכרח מבואר בזה דאין חסרון בחלות העירוב בע"ש, ורק היתר העירוב בפועל מעוכב מכח שיש אחד בחצר שאינו מעורב עימם ואוסר עליהם [ואכמ"ל ביסוד הדין], וא"כ י"ל דגם אם שייך ליבדל בני פנימית לעצמם ולהיות מותרים בפנ"ע – אין הפי' שקובעים את מעשה העירוב שיהא רק להם בלעדי בני החיצונה, אלא הפי' דיש בכלל מאתיים מנה, ובחצר הפנימית אין עיכוב להיתר העירוב בינם לבין עצמם ולהכי מהני.

וממילא י"ל דלכן אין חסרון בסוגיין מצד הך דין דבעי' עירוב בבית שברשות המתערב, די"ל דדין זה שייך לעיקר מעשה העירוב וחלותו, וזה מתקיים כאן כיון שעירבו ב' החצירות יחד, ומ"מ בהיתר העירוב בפועל מהני לחלק מן המערבים, ורק דחסרון אחר ישנו כאן כמש"כ הראשונים דבעי' שיהא היתר טלטול העירוב לכל הבתים המעורבים, וכיון דלא מצי שקלי לעירוב ל"מ. ועדיין צ"ע.

תמיהה בדברי הריטב"א בסיפא דסיפא שדן אם יש שם חסרון ללע"ג

ה) ועפ"ז נראה לפרש דבר תימה בריטב"א בסוגיין, דהנה הריטב"א בשלהי סוגיין גבי נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מהחיצונה ולא עירב, דמב' דפנימית מותרת וחיצונה אסורה, כי פנימית אחדא דשא ומשתמשא (דאמרה לחיצונה לתקוני שיתפתיך ולא לעויתי כדפרש"י, וכ"ה בגמ' לקמן עה:), והאריך הריטב"א להק' מ"ט חיצונה אסורה והא פנימית מותרת והו"ל רגל המותרת במקומה שאינה אוסרת שלא במקומה, וע"ש קושייתו באריכות, וכל רואה משתומם מה ק"ל כלל, והא זהו ממש כגוונא דבבא א' דאמרי' דא"א לה ליבדל בעירובה כי ליתא לעירובה גבה [וכ"כ רש"י נמי בבבא ב' ובבבא ג' ע"ש] ומ"ש.

ואמנם בתירוצו כ' הריטב"א דזהו החסרון דליתא לעירובא גבה, אבל כ' זאת עם נתינת טעם מיוחדת כאן – דכיון דפנימית מותרת רק כי אחדא דשא ומשתמשא – ממילא נסתלקה לה פנימית ממנה ולכן ליתא לעירובה גבה, וצ"ע מה הוצרך לכך ומ"ש מכל הסוגיא.

ביאור בדברי הריטב"א שמביא ב' שיטות אם יש חסרון מצד איסור טלטול של העירוב

ו) ונראה לבאר, דהנה הריטב"א בתחילת הסוגיא הביא פרש"י בהא דליתא לעירובייהו גבייהו דלכשיבדלו מן החיצונה ליתא לעירובן גבן ע"ש בהרחבה, והק' כקו' התוס' מדלעיל מח: דאמצעית שנתנה עירובה בב' החיצונות היא מותרת עימם והן אסורות עימה, והקשה הריטב"א דהא

³⁷ וע"ע בתורי"ד שהק' ע"ד רש"י דלכאו' א"א ליבדל בעירובן (וכן הק' הריטב"א להלן גבי נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית, ע"ש), ולכן פי' באופ"א לגמרי כוונת הגמ' "ליתא לעירובייהו גבייהו", דהכוונה לזה גופא דלא עירבו בפנ"ע כדי שיוכלו ליבדל בעירובן. ועכ"פ מב' בדבריו דל"ש לדון להתיר את הפנימית בלא ליבדל בעירובן.

³⁸ ואף הראשונים דפליגי – ס"ל דאסור מדין "נאסרה" ולא משום דלא חייל עירוב באמצע השבת (ועי' בחזו"א סי' פ"ד סק"ו שביאר עוד אופן מ"ט אסור כה"ג, וג"כ לא מטעם דל"מ באמצע שבת).

התם ליתא לעירובייהו גבייהו – דלא מצו שקלי לעירובן מחיצונה לפנימית³⁹. ומ"ט מותרת אמצעות בה ובחיצונות, וע"ש שתי' דשאני התם דאסור רק משום גזירה. וסיים בזה"ל: "ולקמן יש לי שיטה אחרת בהא דליתא לעירובייהו גבייהו". ונראה כוונתו דלפי שיטה אחרת ל"ק מדלעיל מה; דבאמת אין חסרון בהא דא"א ליטול העירוב ממקומה לשאר הבתים המעורבים עימה, ולהלן יבואר איה מקומה של אותה שיטה אחרת שכ' הריטב"א (וכבר ביקשו רבים את מקומה בדברי הריטב"א ולא מצאו).

ועכ"פ מבואר מדבריו לכאן' דמסברא אפ"ל דאין כלל חסרון ד"ליתא לעירובה גבה", ולכן ק"ל על הסוגיא בדמ"ח: רק מסוגיין ולא מסברא, וכן לאותה שיטה אחרת שציין ס"ל דאין מקור לחסרון כזה וממילא לק"מ מדלעיל מה: וזה צ"ע, דהרי החזו"א הוכיח הך דין דבעינן שיהא העירוב גבייהו מסוגיא ערוכה לקמן פה: ובסוכה ג: דמפורש בביריתא דע"ה בחצר ולא בחצר אחרת, ומה שייך לנטות מדין זה (אף אם יהא הפי' דהחסרון הוא רק מצד דלא מצי שקלי להעירוב).

אמנם למשנ"ת אתי שפיר היטב דשאני בסוגיין וכן לעיל בדף מ"ח: דעשו מעשה וחלות עירוב אחת על ב' החצירות כאחד ורק שהיתר העירוב בפועל מעוכב מלהתיר את כולם זה על זה ובכהאי גוונא שפיר נחשב שהעירוב נמצא בחצר המעורבת ולא בחצר אחרת, ורק דחידשו הראשונים מכח סוגיין דיש עוד דין שיהא מצי שקלי להעירוב לכל הבתים המעורבים וע"ז הוא שכתב הריטב"א דלהך שיטה דמפרשת כוונת הגמ' באופ"א – ממילא אין מקור לדין זה כלל ולק"מ על הסוגיא בדף מ"ח:.

ביאור נפלא בכוונת הריטב"א לשיטה אחרת שהזכיר בדין ללע"ג

ז) ושיטה זו לפרש כוונת הגמ' באופ"א נראה שנרמזה בדברי הריטב"א בהמשך הסוגיא, דבבבא ג' מבואר דבנתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב א"א לו לבטל לבני הפנימית ויותרו לעצמם כי "איכא חיצונה דאסרה עלה", ופי' הריטב"א (דלא כפרש"י) דכיון שעירבו יחד נעשו כחצר אחת ואינם יכולים ליבדל זמ"ז ע"ש, והקשה הריטב"א ע"ז דא"כ מ"ש בבא א' דדנו להתיר לבני הפנימית לבדם ומשני דא"א משום דליתא לעירובייהו גבייהו, ולכאן' הול"ל דכלל ל"ש ליבדל כי כיון שעירבו יחד הו"ל כחצר אחת וכדאמר' הכא דאיכא חיצונה דאסרה עלה, וסיים הריטב"א: "ובתוס' פי' דבחנם תפס לעיל ליתיה לעירובייהו גבייהו" עכ"ל. ומסגנון הדברים נראה שזו תשובה על קושייתו, אבל אי"ז מובן, מה שייך לומר דבחנם תפס טעם שאיננו נכון, כי כלל ל"ש ליבדל כשמתחלה נתערבו יחד וכאמור.

ונראה דכוונת הריטב"א לדברי התוס' רי"ד שהק' ממש כקו' הריטב"א, ולכן פי' דזה גופא כוונת הגמ' לעיל "ליתיה לעירובייהו גבייהו" – דא"א ליבדל זמ"ז, ונראה דכוונתו דמתפרש שאין להם עירוב נפרד לעצמם אלא רק יחד עם החצר השנית וממילא כיון שבטל העירוב לחצר השנית בטל גם להם, ולפ"ז יש לבאר ג"כ כוונת הריטב"א ע"ז דכוונת הגמ' באמת לומר דאין העירוב נמצא אצלם – אבל רק סימן הוא זה דלא עירבו לעצמם אלא עם חבריהם וממילא א"א להם ליבדל זמ"ז, ואי"ז תלוי באמת אם העירוב אצלם או לא, וזש"כ הריטב"א ד"בחנם תפס לעיל ליתיה לעירובייהו גבייהו", והיינו דבחנם תפס ל' זו דמשמע שתלוי במציאות היכן נמצא העירוב. ועי'.

³⁹ ובאגב, גם מקושיא זו נראה דס"ל לריטב"א כש"ר דהחסרון כאן הוא משום דלא מצו שקלי לעירובן, ולא כדברי החזו"א דבעינן שיהא העירוב ברשות המתערבת, דהרי האמצעות מותרת בחיצונה וא"כ לכאן' פשוט דנחשב שהעירוב נמצא ברשות המתערבת אף כלפי אמצעות, וכל הנידון הוא רק מצד דלא מצו שקלי לעירובן מחיצונה לאמצעות (והיינו דס"ל דאף בני האמצעות אסור להם ליטול כלי חיצונה לאמצעות, וצ"ע אם דין זה מוסכם, עי' היטב בתוס' מה: ד"ה רשות).

[ויש שכתבו דכוונת הריטב"א לתוס' ר"פ שהק' כן בשם רבינו ברוך בעל ספר התרומה ותי' ג' תירוצים, ובתי' הא' כ' דאה"נ וחדא מינייהו נקט. וזהו כוונת הריטב"א – "בחנם תפס" דחדא מינייהו נקט. אבל נראה שא"א לפרש כן, דר"פ פי' כוונת הגמ' איכא חיצונה דאסרה עלה – בדריסת רגל מדין דיורין להחמיר, אבל הריטב"א ותורי"ד פי' דהו כחצר אחת כיון שעירבו יחד ולכן א"א להם ליבדל זמ"ז, ולדבריהם ל"ש כלל לומר דחדא מינייהו נקט, כי אי"ז ב' טעמים מקבילים, אלא כיון שא"א ליבדל זמ"ז הרי ל"ש כלל לדון להתיר את אחת החצירות בפנ"ע. ועי'].

עפ"ז מתיישבת היטב התמיהה הנ"ל באו' ה'

(ח) ועפ"ז יש ליישב היטב דברי הריטב"א בשלהי סוגיין, במה שהקשה על בבא ד' בנתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מהחיצונה דפנימית מותרת וחיצונה אסורה, והקשה הריטב"א מ"ט חיצונה אסורה, והקשינו דהא פשיטא דל"מ כי ליתיה לעירובייהו גבייהו [וכ"כ להדיא בתוס' ר"פ]. ולפמשנ"ת לק"מ, די"ל דהריטב"א קאי הכא כפי מסקנתו כשיטה זו דהתורי"ד דפי' הא דליתא לעירובייהו גבייהו – דהיינו דלא מצו ליבדל זמ"ז, ונתבאר בדברי הריטב"א בתחילת הסוגיא דר"ל דלפ"ז אין מקור מסוגיין לומר דיש חסרון דלא מצי שקלי לעירובן לכל הבתים המעורבים (ולכן לק"ע על הסוגיא דלעיל מח:), וממילא לפ"ז בבבא ד' דפנימית אחדא דשא ומשתמשא וליכא שם להך חסרון ד"איכא חיצונה דאסרה עלה" – והיינו דשפיר מציא הפנימית ליבדל מהחיצונה מכח הטענה ד"לתיקוני שיתפתיך ולא לעוותי", לכן ס"ל לריטב"א דהחיצונה נמי מציא ליבדל מהפנימית, ולכן ק"ל מ"ט אינה ניתרת ג"כ בפנ"ע, ומצד הא דלא מצי שקלי לעירובה גבה מהפנימית – הרי לדרך זו אין כלל חסרון זה וכמו בסוגיא דמ"ח: [וזהו שהאריך הריטב"א בקושייתו שם לבאר דכאן מצו ליבדל זמ"ז ושאינה מכלל הך גווני דלעיל, ע"ש שכ' "וכ"ת דכיון שא"י לבטל לבני פנימית... הא ליתא, דכיון דנסתלקה פנימית ונבדלה מהחיצונה מפני שאוסרת אותה, יכול הוא זה לבטל לבני החיצונה חביריו"].

ביאור תי' הריטב"א דסיפא דסיפא שאני משאר סוגיין ושם שייך יסוד החזו"א, מקור לזה

(ט) ובתי' הריטב"א שם נראה שחידש דכיון שהיתר הפנימית הוא משום דכאילו אחדא דשא מדין טענת "לתיקוני שיתפתיך ולא לעוותי" – הוי זאת חזרה בעיקר מעשה העירוב, דמעריבים לעצמם בלא החיצונה, וממילא אין לחיצונה כלל עירוב גבה, והדרין ליסודו של החזו"א דכל שאין העירוב ברשות המתערבת ל"מ כלל, וזהו הדין המבואר בברייתא פה: וכמשנ"ת, ומה מאד מדוקדקים הדברים בלשונו של הריטב"א בתירוץ, שכ' "דכיון דהיתר הפנימית הוא משום דחזו"א כאילו אחדא דשא ומשתמשא, הרי זה כאילו אין לבני חיצונה שום עירוב כלל, דהא ליתא לעירובייהו גבייהו, ובמאי תשתרי. כן נ"ל עכ"ל. ובמש"כ דכאילו אין להם עירוב כלל – נראה שכיוון ליסוד החזו"א דעירוב שלא ברשות המתערבת ל"ה כלל עירוב ואי"ז רק חסרון צדדי דלא מצי שקלי לעירובייהו אצלם, ואת"ש היטב.

ויש לסייע לד"ז דדין אחדא דשא דפנימית הוא חזרה והסתלקות מעיקר מעשה העירוב, ממש"כ החזו"א בסי' פ"ה סק"ד לחדש לדינא דאף לדידן דקיי"ל דיש ביטול רשות מחצר לחצר, מ"מ ל"מ שיבטל השוכח בחיצונה את רשותו אף לבני הפנימית כדי להתיר גם את החיצונה, כי כיון שיש לפנימית טענת "לתיקוני שיתפתיך ולא לעוותי" בטלה כל שותפותם ואין העירוב מועיל כלל לחיצונה, והיינו דהוי זה חזרה מכל מעשה העירוב המשותף, וזה חידוש רב [אמנם כ' החזו"א שאם מתחלה אמרו בני הפנימית שמעריבים אדעתא שהשוכח החיצון יבטל לכולם פשיטא שיועיל, אבל באופן הרגיל שעירבו ואח"כ נתברר שאחד שכח – בטלה שותפותם בעירוב ול"מ ביטול השוכח לכולם].